

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

ปฐมวัย เป็นวัยสำคัญของชีวิตเป็นวัยเริ่มต้นของพัฒนาการทุก ๆ ด้าน การอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ประสบการณ์ชีวิต เพื่อพัฒนาความสามารถของตนเองในทุก ๆ ด้าน ให้เป็นคนที่มีประสิทธิภาพสูง เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเด็กควรมีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติของเด็กในเรื่องการอบรมเลี้ยงดู บทบาทพ่อแม่ในการส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมทุก ๆ ด้านให้กับเด็ก เพื่อสังคมของเราจะได้คนที่มีประสิทธิภาพสูง และเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศต่อไป (วารสาร รักรักใจ, 2540 : 1) ซึ่งสอดคล้องกับ ภรณ์ คุรุรัตน์ (2540 : 45) ที่ว่าเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี เป็นวัยสำคัญของการเรียนรู้อย่างยิ่ง เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูและได้รับประสบการณ์ที่ไม่เหมาะสมจะมีพัฒนาการช้า การคาดหวังให้เด็กมีระดับสติปัญญาที่จะเรียนต่ออย่างมีคุณภาพสูงนั้นเป็นไปได้ยากมาก พ่อแม่จึงควรมีความตระหนักในความสำเร็จของชีวิตวัยเด็กของลูกมากขึ้น โรงเรียนหรือสถาบันทางสังคมแห่งหนึ่งแห่งใดย่อมไม่สามารถเป็นตัวแทนหรือเป็นที่รวบรวมบริบททางสังคมทั้งหมดให้แก่ชีวิต ๆ หนึ่งได้ครบถ้วน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันทางการศึกษา และสถาบันครอบครัวรวมทั้งชุมชนต้องแสวงหาแนวทางและวิธีการที่จะทำงานร่วมกันและประสานสัมพันธ์กันเพื่อเชื่อมโยงและร้อยรัดประสบการณ์ที่เด็กได้รับในแต่ละบริบทที่เกี่ยวข้องให้มีความกลมกลืนและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดังนั้นการพัฒนาคนในประเทศให้มีคุณภาพและมีศักยภาพจะก่อให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง การพัฒนาคนนั้นเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมกันดำเนินการอย่างจริงจังและกระทำอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเด็ก ซึ่งเป็นอนาคตของชาติ เพราะเด็กจะต้องเป็นผู้สืบทอดทุกสิ่งทุกอย่างของผู้ใหญ่ เด็กจึงเป็นบุคคลที่ควรจะให้ความสนใจและเอาใจใส่ดังกล่าวที่ว่า “เด็กวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” ทั้งนี้เด็กจะต้องได้รับการเอาใจใส่และพัฒนาที่เหมาะสมตามวัย เพื่อเป็นการปูพื้นฐานชีวิตการเรียนรู้ที่ดี พร้อมทั้งจะเข้าเรียนต่อในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป รวมทั้งเพื่อเป็นการเตรียมตัวที่จะเป็นคนไทยที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคตด้วย

ปัจจุบันถือได้ว่าเป็นยุคของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้การไหลของข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างกว้าง การติดต่อสื่อสารข้ามซีกโลกเป็นไปอย่างง่ายดายและรวดเร็วมาก ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลทั้งในทางบวกและทางลบ บุคคลจะต้องสามารถเรียนรู้และปรับตัวได้สูง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับภาวะของการแข่งขันเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังนั้นในการเรียนการสอนในยุคโลกาภิวัตน์นี้จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาเด็กให้มีความพร้อมในการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น จะต้องพัฒนาให้เด็กสามารถที่จะดึงศักยภาพที่มีอยู่ออกมาใช้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างก้าวหน้าทัดเทียมกับผู้อื่นและมีความสุข ซึ่งวิธีในการพัฒนานั้น จะต้องเป็นวิธีการที่เสริมสร้างพัฒนาการของเด็กให้ครบทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญาและจริยธรรม โดยการพัฒนาเด็กนั้นจำเป็นที่จะต้องพัฒนาสมองทั้ง 2 ซีกไปพร้อม ๆ กัน ไม่เน้นการพัฒนาซีกใดซีกหนึ่งอย่างที่เคยเป็นมา ซึ่งอาจจะเน้นสอนเด็กในเรื่องความจำ การคำนวณ ภาษา และการวิเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งคือการพัฒนาสมองซีกซ้าย และละเลยที่จะพัฒนาในเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก จินตนาการ ศิลปะ ดนตรี และการสังเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งก็คือการพัฒนาสมองซีกขวาด้วย (ภทริยา สุวรรณบุรณ์, 2537 : 4)

ซึ่งในสังคมปัจจุบันเราเน้นความรู้เป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นระดับพื้นบ้านจนถึงสังคมชั้นสูง จึงเอาใจใส่เรื่องการเรียนรู้ของเด็กเป็นหลัก โดยพยายามจะให้เด็กเริ่มต้นเรียนตั้งแต่อายุน้อย ๆ พยายามหาโรงเรียนดี ๆ ให้กับลูก พยายามสืบหาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมให้กับเด็ก ให้เรียนรู้และเรียนรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ทั้งภาษาต่างประเทศ เกือบทั้งหมดเป็นเรื่องจัดหาจัดแจงให้เรียนรู้แต่วิชาการของโลกภายนอกตัว แต่สิ่งที่ดูจะขาดหายไปโดยชัดเจน คือ เราไม่ได้จัดการให้เด็กได้เรียนรู้จากธรรมชาติและโลกของตนเอง โดยเฉพาะอารมณ์อุปนิสัย สังคมสัมพันธ์ คุณธรรมและจริยธรรม การให้เด็กเรียนรู้ธรรมชาติและโลกของตนเองเป็นเรื่องที่ไม่ยาก เพียงแต่ผู้ใหญ่พ่อแม่และฝ่ายบริหารของบ้านเมืองได้ตระหนักถึงความสำคัญด้านนี้ โดยพยายามอบรมสั่งสอนข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านศีลธรรม จริยธรรม ด้านระเบียบวินัย ให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ให้ความเกรงกลัวและละอายต่อสิ่งที่ไม่ดีงาม โดยผู้ใหญ่เป็นแบบฉบับให้เด็กได้เรียนรู้และนำมาเป็นแบบอย่าง ภายใต้อ้อมน้อมกัน และจากการมุ่งพัฒนาทางด้านวัตถุโดยละเลยการพัฒนาทางด้านจิตใจและจริยธรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย อาทิเช่น ปัญหาพฤติกรรมไม่เหมาะสมของวัยรุ่น ปัญหาอาชญากรรม และความรุนแรงต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นจำเป็นที่เราต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมแก่เด็กด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคมด้วย

เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่นับว่าเป็นช่วงชีวิตที่ละเอียดอ่อนที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับพัฒนาการในแต่ละช่วงอายุ จะมีพัฒนาการที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน การส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือ การสนับสนุน และการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ที่อบรมเลี้ยงดู ครูและบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งชุมชนด้วย เพราะหากเด็กได้รับการพัฒนาหรือการอบรมเลี้ยงดูและการเรียนรู้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับวัย เด็กก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุขและเติบโตเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพ และจากทฤษฎีบุคลิกภาพของอีริกสัน ก็ได้เน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของเด็กนี้ด้วยชี้ให้เห็นถึงวิธีการเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ ผู้ใกล้ชิดและครูที่จะมีต่อเด็กปฐมวัยทั้งทางร่างกาย อารมณ์และจิตใจ การสนองตอบความต้องการของเด็กในทันทีอย่างเหมาะสม รวมทั้งการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับขั้นพัฒนาการจะพัฒนาความรู้สึกที่ดีให้แก่เด็ก ดังนั้นผู้ปกครองและชุมชนจำเป็นต้องมีการพัฒนาเด็กอย่างถูกต้องและเหมาะสม

หมู่บ้านลำเปา ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพทำสวนยางและรับจ้าง มีประชากรทั้งหมด 2,130 คน (สถานีอนามัยตำบลลำไพล, 2551) เดิมเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย มีความสัมพันธ์และช่วยเหลือกันเหมือนพี่น้องเหมือนน้อง แต่หลังจากที่ชุมชนได้รับเอาสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งทางด้านอุปโภคและบริโภคเข้ามา การดำรงชีวิตในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตที่เคยเรียบง่าย ก็เปลี่ยนเป็นการดิ้นรนขวนขวายหางานเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อวิถีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย เนื่องจาก พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลาที่จะดูแลเอาใจใส่เด็ก ๆ ได้อย่างเพียงพอเพราะต้องออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ ทำให้มีความบกพร่องในการดูแล อบรมสั่งสอนลูกในด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม ซึ่งมีความสำคัญต่อเด็กในการวางรากฐานการดำเนินชีวิตและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในอนาคต นอกจากนี้ ชุมชนก็มีส่วนในการส่งเสริมพัฒนาเด็กเพื่อให้เด็กมีความพร้อมในการออกไปเผชิญกับสังคมภายนอกได้อย่างมั่นใจและเข้มแข็ง

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นสมาชิกในชุมชนจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนบ้านลำเปา ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะผู้ปกครองเด็กอายุ 3-4 ปี เนื่องจากเป็นวัยที่เริ่มมีการรับรู้และเรียนรู้เป็นพื้นฐานสำหรับช่วงวัยต่อไป และผู้ปกครองควรให้ความสำคัญในการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอื่นๆ ในการนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานที่ดีแก่เด็กให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม : กรณีศึกษาหมู่บ้านลำเป่า อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจ และเชื่อมโยงไปสู่กรอบแนวคิดในการศึกษา โดยแบ่งเป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นประเด็น ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย
 - 1.1 ความหมายของความพร้อม
 - 1.2 องค์ประกอบของการเตรียมความพร้อม
 - 1.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพร้อมของเด็กปฐมวัย
 - 1.4 ความสำคัญของการเตรียมความพร้อม
 - 1.5 การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์ จิตใจของเด็กปฐมวัย
 - 1.6 การเตรียมความพร้อมด้านสังคมของเด็กปฐมวัย
2. บทบาทของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัย
 - 2.1 บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง
 - 2.2 ลักษณะของบิดามารดา
3. การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง
 - 3.1 ความหมายของการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง
 - 3.2 ความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย

1.1 ความหมายของความพร้อม

พรณี ชูทัยเจนจิต (2538 : 47) ได้ให้ความหมายการเตรียมความพร้อมว่า เป็นสภาวะของบุคคลที่จะเรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างบังเกิดผลซึ่งทั้งมีขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะการรับการฝึกฝนและการเตรียมตัว ความสนใจหรือแรงจูงใจ ความพร้อมในการเรียน การทำกิจกรรมแต่ละอย่างต่าง ๆ กัน เช่น ความพร้อมในการอ่าน ความพร้อมในการคิดคำนวณ เป็นต้น

สุโท เจริญสุข (2525 : 46) ความพร้อม หมายถึง สภาพของความเจริญเติบโตบวกกับความสนใจ และความรู้อันเป็นรากฐาน ซึ่งสูงพอที่จะทำให้เด็กเรียนรู้ได้โดยสะดวก

ภรณ์ คุรุรัตน์ (2535 : 20) ความพร้อมทางการเรียน หมายถึง สภาพความงอกงามของพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพียงพอที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้โดยไม่มีอุปสรรคใด ๆ

สุนา พานิช (2531 : 36) ความพร้อมในการเรียน หมายถึง การที่เด็กมีพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพียงพอที่จะรับการเรียนรู้จากสิ่งต่าง ๆ ได้โดยไม่มีสิ่งใดเป็นอุปสรรค ก่อให้เกิดความพึงพอใจในการกระทำนั้น ๆ ยังให้บังเกิดผลในตัวเองดีต่อการเรียนรู้

รุจิรา กี่สวัสดิ์คอน (2543 : 12) ความพร้อม หมายถึง ความสามารถของพฤติกรรมทั้ง 4 ด้าน ที่เด็กมีอยู่ก่อนที่จะเข้าไปมีประสบการณ์ทางการศึกษา ความสามารถดังกล่าวได้แก่ ความสามารถทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา

ประภาพันธุ์ นิลอรุณ (2530 : 8) ความพร้อมทางการเรียน หมายถึง การที่นักเรียนมีพัฒนาการทุก ๆ ด้าน จนทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้สะดวกรวดเร็วและบังเกิดผลดี มีความพึงพอใจในการเรียนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะและจากการเรียนรู้ที่ผ่านมหรือเกิดจากอิทธิพลทั้งสองอย่างประกอบกัน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า ความพร้อม หมายถึง การที่เด็กมีพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพียงพอจะรับการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้สะดวกรวดเร็ว และบังเกิดผลดี มีความพึงพอใจในการเรียนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะ ประสบการณ์ การได้ฝึกฝน และความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.2 องค์ประกอบของการเตรียมความพร้อม

ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กปฐมวัย เป็นความรู้พื้นฐานของการเตรียมความพร้อมที่ยึดตัวเด็กเป็นศูนย์กลางซึ่งอาจแบ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ 5 อย่าง คือ

1.2.1 พัฒนาการ ในวัยที่แตกต่างกัน เด็กจะมีลำดับขั้นของพัฒนาการแต่ละด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคม และสติปัญญา แตกต่างกัน การเตรียมความพร้อมจำเป็นต้องกระทำให้สอดคล้องกับความสามารถของเด็กตามขั้นตอนของพัฒนาการ เช่น ฝึกให้เด็กอายุ 3 ขวบ เขียนรูปสามเหลี่ยม เด็กไม่สามารถทำได้เนื่องจากการบังคับการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อมือยังไม่ดีเท่าที่ควร การให้เด็กฝึกขีดเขียนลากเส้นตามใจชอบ และรู้จักสังเกตรูปร่างต่างๆจะช่วย

เตรียมความพร้อมทางการเขียนที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะและความพร้อมของเด็กเมื่อถึงเวลาแสดงออกโดยที่ไม่จำเป็นต้องบังคับเด็กให้เปล่าประโยชน์

1.2.2 ระดับวุฒิภาวะ เด็กแต่ละคนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองตามเวลาที่กำหนดโดยธรรมชาติ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในอัตราเร็วช้าแตกต่างกันได้ การเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพถ้าเด็กมีระดับวุฒิภาวะที่พร้อมจะแสดงออกเด็กก็จะสามารถแสดงพฤติกรรมหรือความสามารถนั้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว

1.2.3 ความต้องการ การตอบสนองความต้องการพื้นฐานทั้งทางร่างกายและจิตใจของเด็กช่วยให้การเตรียมความพร้อมของเด็กเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม เด็กที่มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ได้รับอาหารที่มีคุณค่าตามหลักโภชนาการพร้อมทั้งได้รับความรัก ความอบอุ่นใจ และการยอมรับตนเอง จะทำให้เด็กมีความพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และมีกำลังใจที่จะพัฒนาตนเองยิ่งขึ้นไป

1.2.4 ความสนใจ ลักษณะเด่นของเด็กปฐมวัย คือความอยากรู้อยากเห็นชอบตรวจค้นและสำรวจสิ่งรอบตัว ทั้งยังชอบปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การจัดกิจกรรมและสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือกระทำ ค้นคว้า ทดลอง เรียนรู้เล่นอย่างอิสระจากประสบการณ์ตรงที่ตนเองพอใจ จะช่วยส่งเสริมความพร้อมทางการเรียนรู้แต่ละด้านได้เป็นอย่างดี

1.2.5 ความสามารถ เด็กทุกคนมีความสามารถเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งแตกต่างกัน ทั้งนี้จากอิทธิพลของการถ่ายทอดทางพันธุกรรมและประสบการณ์ที่ได้รับจากสภาพแวดล้อม จะสังเกตได้ว่าเด็กที่พ่อแม่เป็นนักดนตรี มักมีความสามารถทางดนตรีเป็นพิเศษ เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา มักมีความสามารถพิเศษทางการได้ยิน จำแนกเสียง การเตรียมความพร้อมได้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในด้านนั้นได้ดียิ่งขึ้น

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537 : 14-15)

สุมนา พานิช (2531 : 37-38) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความพร้อมในการเรียน ซึ่งแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านร่างกาย ได้แก่ ความเจริญเติบโตโดยทั่วไปทางด้านร่างกาย เช่น การมีสุขภาพดี อนามัยสมบูรณ์ สามารถบังคับกล้ามเนื้อเล็กและใหญ่ได้ ตลอดจนประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำงานสัมพันธ์กันดี

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ การรู้จักควบคุมอารมณ์ สามารถทำงานเป็นหมู่คณะ เล่นเป็นหมู่ ไม่แย่งสิ่งของกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกันบ่อย ๆ ไม่เข้าเหยียดกัน ทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ ช่วยตนเองหรือทำกิจส่วนตัวได้ ควบคุมความประพฤติตนได้ เมื่อครูไม่อยู่

3. องค์ประกอบด้านสังคม ได้แก่ ความสนใจในการมีเพื่อนเล่น รู้จักแบ่งปันเอื้อเฟื้อ รู้จักเอาใจเพื่อน มีความสามารถในการปรับตัวได้ดีทั้งส่วนตัวและสังคม

4. องค์ประกอบด้านสติปัญญา หรือการรู้ การคิด ได้แก่ ความสามารถในการจำแนกเปรียบเทียบ จัดประเภทสิ่งแวดล้อมทุกชนิดที่อยู่รอบกาย ความสามารถด้านภาษา ความสามารถในการลำดับเหตุการณ์จากเรื่องต่าง ๆ ที่ได้ฟังหรือได้ดูมา สามารถลำดับเรื่องหรือภาพได้ดี จำได้แม่นยำ จะพูดหรือสิ่งอะไรก็เข้าใจง่าย รู้จักการนับ การรู้ค่าของจำนวน และความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์รอบตัวทุกชนิด

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความพร้อมทางการเรียนหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับภรณ์ คุรุรัตน์ (2540) สรุปได้ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านร่างกาย ได้แก่ ความเจริญเติบโตโดยทั่วไปด้านร่างกาย เช่น มีสุขภาพดี อนามัยสมบูรณ์ สามารถบังคับกล้ามเนื้อเล็กและกล้ามเนื้อใหญ่ได้ ตลอดจนประสาทสัมผัสต่าง ๆ ทำงานสัมพันธ์กันดี

2. องค์ประกอบด้านสติปัญญา หรือการรู้ การคิด ได้แก่ ความสามารถในการสังเกตจำแนกเปรียบเทียบ จัดประเภทสิ่งแวดล้อมทุกชนิดที่อยู่รอบกาย ความสามารถด้านภาษา การนับ การรู้ค่าของจำนวน และความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์รอบตัวทุกชนิด

3. องค์ประกอบด้านลักษณะที่ดี ด้านกิจนิสัย สุชนิสัย และสังคมนิสัย เช่น ทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ ช่วยตนเองหรือทำกิจกรรมส่วนตัวได้ ควบคุมความประพฤติตนได้

1.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพร้อมของเด็กปฐมวัย

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการและการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ปัจจัยทางชีวภาพ และปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ซึ่งแต่ละปัจจัยมีรายละเอียดดังนี้

1.3.1 ปัจจัยทางชีวภาพ

มนุษย์ทุกคนมีลักษณะ โครงสร้างต่าง ๆ เหมือนกันตามแบบแผนที่กำหนดโดยธรรมชาติ แม้กระนั้นก็ยังมียีนที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากกระบวนการถ่ายทอดลักษณะต่างๆ สืบต่อมาจากบรรพบุรุษที่แตกต่างกันนั่นเอง พันธุกรรม (Heredity) เป็นปัจจัยภายในที่กำหนดขอบเขตลักษณะและขีดความสามารถของบุคคล ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยผ่านทางกระบวนการถ่ายทอดทางยีน (Genetics) ที่อยู่ในเชื้อสายของบรรพบุรุษมายังลูกหลาน ทำให้บุคคลในครอบครัวเดียวกันมีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน และมีลักษณะบางประการที่แตกต่างกัน พันธุกรรมนี้เป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะตัวของเด็กแต่ละคน โดยเด็กจะมีโครโมโซมอยู่คนละ 23 คู่

โครโมโซม 22 คู่แรกจะถ่ายทอดลักษณะบางส่วนของร่างกาย (Autosome) ส่วนโครโมโซมคู่ที่ 23 จะเป็นตัวกำหนดเพศของเด็ก (Sex Chromosome)

อิทธิพลของพันธุกรรมต่อการพัฒนาการและการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย มีดังนี้

1) ลักษณะทางกายภาพ (Physical Appearance) เด็กจะได้รับการถ่ายทอดโครโมโซม และลักษณะทางกายภาพต่าง ๆ จากพ่อแม่ ได้แก่ รูปร่าง (ขนาดความสูง น้ำหนัก สัดส่วนของร่างกาย) รูปลักษณะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย (ลักษณะของผม ใบหน้า สีผิว) ลักษณะเหล่านี้ พันธุกรรมเป็นตัวกำหนดมาตั้งแต่เกิด และทำให้เด็กแต่ละคนมีลักษณะภายนอกและพัฒนาการส่วนบุคคลแตกต่างกัน

2) ระดับวุฒิภาวะ (Maturity) พันธุกรรมเป็นตัวกำหนดสภาวะและอัตราการเจริญเติบโตของเด็ก ในระยะเวลาเหมาะสมที่เด็กแต่ละคนจะมีขีดความสามารถที่จะแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาได้เอง เช่น เด็กอายุ 4 ขวบสามารถยืนและกระโดดเท้าเดียวได้ แต่ยังไม่สามารถวิ่งกระโดดสลับเท้าได้จนกระทั่งอายุประมาณ 5 ขวบ

3) ความสามารถทางสมอง (Intellectual Ability) การเจริญเติบโตของสมองอยู่ภายใต้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพของเด็กตั้งแต่ในครรภ์แม่ในระยะ 2 ขวบปีแรก สมองมีการเปลี่ยนแปลงขนาดและโครงสร้างภายในอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสมองส่วนหน้า ซึ่งแบ่งเป็นสองส่วนคือ สมองส่วนขวา (Right Hemisphere) และสมองส่วนซ้าย (Left Hemisphere) จะทำหน้าที่คล้ายคลึงกันในการควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย

4) ลักษณะความผิดปกติ (Abnormality) โรคภัยไข้เจ็บหลายชนิดสามารถถ่ายทอดได้ทางพันธุกรรมและมีผลทำให้เกิดความบกพร่องของร่างกายและลักษณะที่เป็นปัญหาขึ้นได้ เช่น โรคปัญญาอ่อน (Down's Syndrome) เกิดจากความผิดปกติของโครโมโซม ทำให้เด็กมีระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติ พัฒนาการและการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ช้ากว่าปกติ นอกจากนี้ยังมีโรคอื่น ๆ ที่ถ่ายทอดทางยีน ได้แก่ โรคตาบอดสี โรคโลหิตจาง ธาลัสซีเมีย โรคเลือดหยุดยาก โรคคางขาว ซึ่งมีผลทำให้การเจริญเติบโตของร่างกายและสมองของเด็กหยุดชะงักและไม่สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่

5) พื้นฐานทางอารมณ์ (Temperament) นักจิตวิทยาคนหนึ่ง (Thomas and Chess, อ้างถึงใน สุโขทัยธรรมาธิราช, 2537) เชื่อว่าการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กส่วนหนึ่งเป็นสิ่งที่ติดตัวเด็กมาแต่เกิด และส่งผลให้การปรับตัวและการตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ของเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงพัฒนาการด้านบุคลิกภาพในวัยต่อ ๆ มา

6) ชนิดของกลุ่มเลือด (Blood Type) เด็กจะได้รับการถ่ายทอดชนิดกลุ่มเลือดจากยีนของพ่อและแม่ กลุ่มเลือดของมนุษย์แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ A, B, AB และ O

7) เพศ (Sex) การรวมตัวของโครโมโซมคู่ที่ 23 จากพ่อและแม่จะเป็นตัวตั้งแต่ระยะปฏิสนธิ กล่าวคือ เซลล์ของแม่จะมีโครโมโซม XX และเซลล์ของพ่อจะมีโครโมโซม XY เมื่อไข่ของแม่และอสุจิของพ่อมารวมตัวเพื่อสร้างเซลล์ใหม่ไข่ของแม่จะแบ่งยีนออกมาครึ่งหนึ่งเป็นโครโมโซม X เสมอ ส่วนอสุจิของพ่อก็แบ่งตัวเป็นโครโมโซม X และโครโมโซม Y เมื่ออสุจิที่มีโครโมโซม X ผสมกับไข่ก็จะได้เด็กหญิง (XX) และอสุจิที่มีโครโมโซม Y ผสมกับไข่ก็จะได้เด็กชาย (XY) ดังนั้น โครโมโซมของพ่อเป็นตัวกำหนดเพศของเด็ก

1.3.2 ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม

แม่พันธุกรรมจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อพัฒนาการของเด็กปฐมวัย สภาพแวดล้อมหรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวและเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่ง และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการและการเตรียมความพร้อมเด็กปฐมวัยทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทั้งนี้เพราะพัฒนาการของมนุษย์เกิดจากการสัมพันธ์อันซับซ้อน (Interweaving Relationships) ระหว่างพันธุกรรมและสภาพแวดล้อมที่มีอาจแยกจากกันอย่างเด็ดขาดได้ กล่าวคือ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพันธุกรรมและสภาพแวดล้อมเป็นไปอย่างใกล้ชิดและต่างมีอิทธิพลร่วมกัน (Reciprocal Interaction) โดยที่พันธุกรรมเป็นตัวกำหนดขอบเขตคุณลักษณะ และความสามารถของบุคคล ส่วนสภาพแวดล้อมเป็นสภาวะการณ์ที่จะสร้างเสริมหรือขัดขวางศักยภาพดังกล่าว ดังนั้นสภาพแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยภายนอกที่เป็นตัวผันแปรพัฒนาการและการเติบโตของเด็กไปในทิศทางหนึ่ง

สภาพแวดล้อมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) ได้แก่ บ้าน โรงเรียน ของเล่น อาหาร บรรยากาศ เป็นต้น และสภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ได้แก่ ครอบครัว ญาติพี่น้อง ครู วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น สภาพแวดล้อมประเภทเดียวกันอาจมีอิทธิพลต่อเด็กแต่ละคนไม่เท่ากัน และเด็กคนหนึ่งอาจตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมเดียวกัน ในลักษณะที่แตกต่างจากเด็กคนอื่นได้ เนื่องจากความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กในการรับรู้ และตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ แตกต่างกัน

อิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพัฒนาการและการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย มีดังนี้

1) สถานภาพของครอบครัว จุดเริ่มต้นของชีวิตเด็กทุกคนมาจากครอบครัว “ครอบครัว” จึงเป็นสภาพแวดล้อมอันดับแรกที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดครอบครัว โครงสร้างขนาด จำนวนสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม จึงมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กอย่างมาก เด็กที่เติบโตมาในครอบครัวที่ขยาย ที่มีสมาชิกครอบครัวหลายคน มักได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างอบอุ่นใกล้ชิด แต่ก็อาจเกิดความสับสนในบทบาทของสมาชิกแต่ละคนได้ ครอบครัวเดี่ยวแม้จะมีขนาดเล็กก็มีความเป็นตัวของตัวเอง ในการอบรมดูแล

เด็กไปในทางเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบทบาทของพ่อและแม่ในการให้เวลาที่มีคุณภาพและเห็นความสำคัญของการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว ทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ครอบครัวที่มีปัญหาขัดแย้งหรือแตกแยก เด็กจะรู้สึกกระทบกระเทือนจิตใจ ขาดความอบอุ่น และไม่แน่ใจบทบาทของตนเอง ก็อาจทำให้พัฒนาการหยุดชะงักได้ ระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของพ่อแม่ รวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก มีผลต่อความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการของเด็ก ได้ถูกต้องและเหมาะสม ครอบครัวที่มีรายได้น้อยมีโอกาสจำกัดที่จะสนองตอบความต้องการจำเป็นของเด็กให้ได้เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าทั้งพ่อและแม่มีการศึกษาน้อยและขาดความเข้าใจและสนใจเกี่ยวกับการอบรมดูแลเด็กอย่างเหมาะสมด้วยแล้ว เด็กมักถูกทอดทิ้งและละเลยความต้องการตามพัฒนาการของเด็ก ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียทั้งทางร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคม และสติปัญญาทำให้เกิดปัญหาพัฒนาการหยุดชะงักหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนได้

2) ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู พ่อแม่เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ให้เจริญเติบโตได้อย่างเต็มที่และมีความพร้อม ทั้งทางร่างกายและจิตใจจนสามารถที่จะปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้ โดยเฉพาะในช่วงต้นของชีวิตและวัยก่อนเรียน ดังนั้น การอบรมเลี้ยงดูเด็กในเบื้องต้นจึงเป็นการวางรากฐานการดำเนินชีวิตให้กับเด็กและมีอิทธิพลต่อการสร้างบุคลิกภาพและพฤติกรรมแก่เด็ก โดยที่เด็กจะเรียนรู้ค่านิยม ทักษะ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมต่างๆ ที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ในสังคมจากการสั่งสอนและชี้แนะของพ่อแม่ของพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม ย่อมทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือมีปัญหาได้ เช่น เด็กที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว มักมีสาเหตุมาจากการขาดความรัก ความเอาใจใส่อบรมสั่งสอนความอบอุ่นในครอบครัว ซึ่งอาจส่งผลให้พัฒนาการตามวัยของเด็กหยุดชะงักหรือล้มเหลวได้

3) ภาวะโภชนาการ การได้รับประทานอาหารที่ร่างกายต้องการ เป็นปัจจัยสำคัญในการปูพื้นฐานสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยให้ส่งเสริมการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กปฐมวัยให้ดำเนินไปตามปกติ หากเด็กได้รับสารอาหารไม่เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย ในแต่ละวันก็ย่อมส่งผลต่อภาวะโภชนาการและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ได้ ในช่วงปฐมวัยนี้ ร่างกายมีการเจริญเติบโตและพัฒนาไปหลายด้านพร้อมกัน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ สังคม และสติปัญญา โภชนาการที่เหมาะสมจะช่วยให้พัฒนาการและการเตรียมความพร้อมเด็กปฐมวัยในด้านต่าง ๆ เป็นไปอย่างราบรื่น เนื่องจากร่างกายสามารถทำงานตามหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ ภาวะโภชนาการจึงเป็นสัญญาณแสดงให้เห็นความสมบูรณ์หรือบกพร่องของสุขภาพอนามัยของเด็กได้

4) สภาพทางสังคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทยที่มีแนวโน้มการพัฒนาประเทศจากสังคมเกษตรกรรมเป็นหลักมา เป็นสังคมอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrialized Countries : NICs) มากขึ้นทุกที ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และแบบแผนการดำรงชีวิตของประชาชนอย่างมาก การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการแข่งขันทางด้านวัตถุดิบมากขึ้น ค่านิยมของสังคมจึงแปรเปลี่ยนเป็นการเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ทักษะทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมนับวันจะเสื่อมลงไปเรื่อย ๆ ครอบครัวต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตใหม่ เวลาส่วนใหญ่ต้องทุ่มให้กับการทำงานหาเงิน เด็กจึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากสถานรับเลี้ยงเด็กตั้งแต่เยาว์วัย ความผูกพันใกล้ชิดอบอุ่นในครอบครัวค่อยๆ ลดน้อยลง เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจนมักขาดโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองด้วย ความไม่พร้อมของฐานะ และทัศนคติของพ่อแม่ ส่วนเด็กในครอบครัวปานกลางจะเครียดกับการที่พ่อแม่คาดหวังและกระตุ้นให้เรียนรู้มากเกินไป ในขณะที่เด็กในครอบครัวฐานะดี มักถูกตามใจและปล่อยปละละเลย ทำให้เด็กขาดการอบรมเลี้ยงดูเด็กมากขึ้นกว่าสมัยก่อน แต่ในเวลาเดียวกันสภาวะแวดล้อมที่พ่อแม่เคยให้เวลากล่อมเกลาลักษณะนิสัยบางประการของเด็กกลับลดน้อยลงซึ่งจะสังเกตเห็นที่มีปัญหาครอบครัวหรือพฤติกรรมที่เป็นปัญหามากขึ้น เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว อารมณ์รุนแรง ขาดความอดทนซึ่งอาจทวีความรุนแรงเป็นปัญหาสังคมต่อไปได้

5) สื่อมวลชน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้การสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ สื่อมวลชนเข้ามามีอิทธิพลต่อการได้รับข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวันของเด็กเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กที่ละเล็กละน้อย โดยเฉพาะในช่วงปฐมวัยที่เด็กมีความสามารถในการรับรู้ เรียนรู้ และเลียนแบบสิ่งรอบตัวได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเด็กได้รับการถ่ายทอดสิ่งใดและเป็นสิ่งที่เร้าความสนใจ เด็กมักจะจดจำและทำตามอย่างทันทีทันใด โดยสะท้อนออกมาเป็นคำพูดและการกระทำอย่างเด่นชัด เพราะเด็กวัยนี้เป็นวัยที่ชอบแสดงออกอย่างเปิดเผย อยากรู้ อยากเห็น และสามารถใช้ภาษาได้ดีขึ้นและพัฒนาไปได้เร็ว ความเหมาะสมของการได้รับเนื้อหาสาระจากสื่อประเภทต่าง ๆ จะช่วยกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการรวมทั้งการเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537 : 17-23)

นอกจากนี้สุมนา พานิช (2531) ได้แบ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดความพร้อมไว้ 2 ทาง คือ ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางบ้าน และปัจจัยสภาพแวดล้อมทางโรงเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางบ้าน

ครอบครัวเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสติปัญญาซึ่งมีความสำคัญต่อ

การเรียนเป็นอันมาก เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับเก็บประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม สำหรับสิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยพัฒนาเด็กให้มีสติปัญญาเต็มตามศักยภาพ แต่ในทางตรงกันข้ามสิ่งแวดล้อมที่ด้อยจะยังผลให้สติปัญญาเด็กไม่พัฒนาเท่าที่ควร เมื่อครอบครัวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาของเด็กดังกล่าว จึงขอแบ่งสภาพแวดล้อมทางครอบครัวออกเป็น 4 เรื่อง ดังนี้

1.1 ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ได้แก่ อาชีพและรายได้ของครอบครัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อขนาดของบ้าน จำนวนบุตร อาหาร การพักผ่อน การอบรมเลี้ยงดูบุตร เศรษฐกิจของครอบครัวจะเป็นตัวพยากรณ์ที่ดีเกี่ยวกับการเรียนของเด็กและผลสัมฤทธิ์ โดยเฉพาะความพร้อมด้านภาษาเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจดีและปานกลาง จะมีพัฒนาการด้านภาษาดี ทำให้เด็กมีความพร้อมในการพูดและฟัง ด้านบุคลิกภาพและสังคมเด็กจะมีบุคลิกภาพที่มีความมั่นใจ เข้าใจระเบียบวินัยของโรงเรียน ซึ่งตรงกันข้ามกับเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจต่ำ เด็กจะมีพัฒนาการด้อยไปทุกด้าน นอกจากนี้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ยังส่งผลถึงเจตคติของบิดามารดาที่จะเสริมสร้างพัฒนาการด้านสติปัญญาแก่เด็กอีกด้วย

1.2 ฐานะทางสังคมของครอบครัว หมายถึง การจัดกลุ่มหรือจัดชั้นของครอบครัวมีการจัดตำแหน่งของสมาชิกในสังคมว่าใครเป็นพวกใคร ใครเด่นใครด้อย ซึ่งแสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันในสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ อำนาจ อิทธิพล แบบแผนในการดำเนินชีวิต ความสะดวกสบาย ความมีหน้าตา ความมั่นคง ชาติตระกูล และบางสังคมก็ใช้วรรณะด้วย ตัวกำหนดพฤติกรรมของคนเหล่านี้เป็นมูลเหตุให้คนแต่ละชั้นมีความคิดไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาอบรมเด็กด้วย

1.3 คุณภาพชีวิตของครอบครัว หมายถึง ความเป็นไปภายในครอบครัวของแต่ละครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อจิตใจ อารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพของเด็กมาก ครอบครัวทำหน้าที่วางรากฐานต่าง ๆ ไว้ให้เด็กทั้งสิ้น เช่น ทัศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม แบบแผนการดำเนินชีวิต ศาสนา ความเชื่อ โอกาสของชีวิต ลักษณะการดำเนินชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา บทบาทความรับผิดชอบของบิดามารดาต่อครอบครัว เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญด้านบุคลิกภาพ จิตใจ อารมณ์ สังคม ตลอดจนการปรับตัวของเด็กที่จัดเป็นความพร้อมในการเรียนอีกด้านหนึ่งด้วย การศึกษาลักษณะการดำเนินชีวิตครอบครัวที่ยากจนพบว่าเด็กได้รับความเชื่อและลักษณะการดำเนินชีวิตอันมีส่วนทำให้เด็กเหล่านั้นเสียเปรียบเป็นอันมาก เช่น การเชื่อถือ โชคลาง มีความคับข้องใจ น้อยเนื้อต่ำใจ ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคมใหญ่ได้ ชอบการใช้กำลังกายมากกว่าการใช้สมอง ชอบเรื่องตื่นเต้นต่างๆ และชอบความสุขสบายทางกายอย่างฉาบฉวย พ่อแม่ที่ยากจนมักจะขาดทิศทางการที่ชัดเจนถูกต้องและเป็นไปได้ เมื่อหน่วยครอบครัวซึ่งทำหน้าที่วางรากฐานในการดำเนินชีวิตมีคุณภาพต่างกันจึงยังผลให้เด็กแตกต่างกัน

กันทั้งด้านภาษา ลักษณะนิสัย บุคลิกภาพ และการปรับตัว ตลอดจนในความพร้อมในการเรียน ตั้งแต่แรกมาโรงเรียน

1.4 โภชนาการ ความสำคัญของโภชนาการเป็นที่ยอมรับกันทุกฝ่าย อาหารมีความสำคัญต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิตทั้งทางตรงและทางอ้อม อันตรายของการขาดอาหารมีผลกระทบต่อพัฒนาการด้านร่างกาย ระบบย่อยอาหารและสุขภาพจิต เรื่องของอาหารจึงเป็นเรื่องที่เด็กควรได้รับการเอาใจใส่อย่างดี เพราะถ้าเด็กได้รับสารอาหารไม่เพียงพอไม่ว่าระยะก่อนคลอด หรือระยะเจริญเติบโต จะมีผลต่อการเจริญเติบโตของสมอง การที่สมองเจริญเติบโตไม่เต็มที่ จะมีผลทำให้การเพิ่มพูนความสามารถทางสติปัญญาเป็นไปได้น้อยด้วย เด็กที่สมองเจริญเติบโตช้าจะเรียนรู้ช้าจดจำสิ่งต่างๆ ได้น้อยกว่าเด็กที่สมองเจริญเติบโตตามปกติ ถึงแม้ว่าเด็กจะได้รับประสบการณ์หรือสิ่งเร้าเหมือนกันและมีเวลาเรียนรู้เท่า ๆ กัน

2. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางโรงเรียน

นอกจากสภาพการอบรมเลี้ยงดู และการแสดงอารมณ์ของผู้ปกครองทางครอบครัวแล้ว สภาพการจัดประสบการณ์ การฝึกทักษะต่าง ๆ ให้แก่เด็กโดยโรงเรียนและครูก็มีผลต่อความพร้อมของเด็ก ดังนั้นโรงเรียนจึงควรจัดสภาพแวดล้อมต่อเด็กให้ถูกต้อง และเหมาะสมทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดกิจกรรมภายในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก การพัฒนาสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไปในโรงเรียน บุคลิกภาพของครู การจัดบทเรียนของครู รวมทั้งวิธีที่ครูใช้ในการสอน ฯลฯ ถ้าเด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อโรงเรียน ห้องเรียน ครู และเพื่อน ๆ ก็จะทำให้เด็กเกิดความสนใจ ความต้องการที่จะเรียน อยากเรียน อยากทำ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กพร้อมที่จะเรียน

การที่จะจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้แก่เด็กได้ถูกต้องและเหมาะสมควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

2.1 การพัฒนาเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะต้องพัฒนาควบคู่กันไปทั้งร่างกาย ด้านความสามารถหรือสติปัญญา ด้านคุณธรรมหรือลักษณะนิสัย และสังคมนิสัย

2.2 จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของเด็กวัยนี้ เน้นความสามารถและทักษะในการหาความรู้ ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาของตนและสังคม

2.3 เด็กเรียนรู้ตลอดเวลาไม่ว่าจะอยู่ที่ใด กับใคร ในสถานการณ์ใด การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ ความสนใจจะทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้

2.4 ควรเปิดโอกาสการเรียนรู้ วิธีการ และเวลามียืดหยุ่นได้ เพราะเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกันทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลิกภาพ สติปัญญาและความสนใจ

2.5 การเรียนรู้ของเด็กวัยนี้เกิดขึ้นเมื่อนักเรียนได้สัมผัส จับต้อง ทดลอง ทำตามแบบ ดังนั้นการเรียนรู้ที่เน้นครูบอกนักเรียนรับฟังอย่างเดียว จึงไม่เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

2.6 การเล่น คือ ธรรมชาติของเด็กวัยนี้ทุกคน การเล่นมีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตทุกด้าน เพราะการเล่นเป็นประสบการณ์ตรง ทำให้เด็กได้เรียนรู้ รับรู้ ปรับตัว และเปลี่ยนแปลงความคิดความเข้าใจ ดังนั้นการเล่นจึงควรเป็นแนวทางจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

1.4 ความสำคัญของการเตรียมความพร้อม

การเตรียมความพร้อมเด็กปฐมวัยมีความจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กในด้านต่างๆ ดังพอลกล่าวถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อม (ทิพจุกา สุกิมารส, 2543 : 42-43) ดังนี้

1.4.1 ความพร้อมช่วยให้การเรียนรู้ตรงกับระดับสติปัญญาของเด็ก จากการศึกษาพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็ก 2-5 ปี พบว่า การคิดของเด็กอยู่ในขั้นรูปธรรมกล่าวคือเด็กจะคิดออกก็ต่อเมื่อได้เห็นของจริง ได้สัมผัสทดลอง การใช้เหตุผล เป็นเพียงกึ่งเหตุผล ยังใช้เหตุผลแท้จริงไม่ได้ และยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของความคิด โดยคิดว่าความคิดของตนเองถูกที่สุด ไม่อาจคิดหรือแก้ปัญหาโดยใช้ทักษะของผู้อื่นได้ การศึกษาที่สอดคล้องกับระดับสติปัญญาของเด็กวัยนี้คือการเตรียมความพร้อมในการเรียน และวิธีสอนก็ใช้วิธีเรียนปนเล่น ส่วนการให้เด็กเรียนอ่าน เขียน พยัญชนะ และคิดเลขเป็น เป็นการเรียนที่เกินความสามารถของเด็ก เด็กอาจเรียนได้แต่จะให้ทำซ้ำๆ จะใช้เวลาานานก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายและปราศจากความเข้าใจ จำแบบนกแก้วนกขุนทอง ซึ่งเป็นผลเสียต่อเด็กมาก

1.4.2 ช่วยเด็กที่เสียโอกาสด้านสิ่งแวดล้อม เด็กทุกคนมีศักยภาพที่จะเจริญเติบโตเท่าเทียมกัน แต่ศักยภาพนั้นมิได้สมบูรณ์ในตัวของมันเอง ต้องอาศัยปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมเป็นอันมาก สิ่งแวดล้อมมีธรรมชาติเป็นเงื่อนไข กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมที่ดีจะส่งเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กให้สมบูรณ์ดีทุกด้าน และสิ่งแวดล้อมก็สามารถทำให้พัฒนาการของเด็กบกพร่อง เด็กที่มาจากรอบครัวที่ยากจนจึงไม่พร้อมที่จะเรียน เพราะเสียเปรียบด้านสิ่งแวดล้อมทำให้มีปัญหาในการเล่าเรียนและการปรับตัวเป็นอันมาก ดังนั้นการจัดการศึกษาชั้นเด็กเล็กในพื้นที่ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจก็เพื่อช่วยเด็กที่เสียเปรียบด้านสิ่งแวดล้อม การเรียนในชั้นเรียนเด็กเล็กจะเสริมสร้างพัฒนาการและความพร้อมในการเรียน ตลอดจนลดความล้มเหลวในการเรียนที่จะเกิดขึ้นในระยะเริ่มแรก

1.4.3 ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านลักษณะนิสัยและสังคมนิสัยเนื่องจากโดยธรรมชาติของเด็กวัยนี้ยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลางตั้งแต่แรกเกิดจนอายุ 6 ปี อยู่ในสังคมแคบๆ เฉพาะครอบครัวและญาติ ซึ่งคนเหล่านั้นก็เอาใจตามใจเด็ก จนเด็กคิดว่าตนเองสำคัญที่สุด เสริมให้เด็กมีนิสัยที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางยิ่งขึ้น นิสัยของเด็กวัยนี้จะมึนีสัยต่อต้านสังคม คือ ชอบแข่งขัน อิจฉา ชอบมีอำนาจเหนือผู้อื่น อยากให้ผู้อื่นยอมรับ เห็นแก่ตัว โกรธง่าย เป็นต้น การเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะลักษณะนิสัยและสังคมนิสัย โดยมีจุดหมายเพื่อฝึกใจหรือ

เสริมสร้างลักษณะนิสัยและสังคม หากเด็กในวัยนี้มีลักษณะนิสัยและสังคมนิสัยที่ไม่ปรารถนาแล้ว เด็กจะเป็นคนเห็นแก่ตัวไม่ยอมรับผู้อื่น ไม่เข้าใจกฎระเบียบของสังคม ซึ่งเป็นอันตรายต่อตนเอง และส่วนรวมอย่างยิ่ง เมื่อเขาเติบโตเป็นผู้ใหญ่

1.4.4 ช่วยลดการซ้ำชั้นในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในปัจจุบันการเกณฑ์เด็กที่อายุตามเกณฑ์ เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยถือหลักว่าเด็กมีความพร้อมถึงระดับที่สมควรเรียนตามหลักสูตร ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แล้วแต่ปรากฏว่าอัตราการซ้ำชั้นมีสูงมากในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่มีปัญหาทางภาษาและเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กในท้องถิ่น เหล่านี้ขาดความพร้อมที่จะเรียน การจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาจะช่วยลดอัตราการซ้ำชั้น เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ลงได้

1.5 การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจของเด็กปฐมวัย

เด็กปฐมวัยจะมีความอยากรู้อยากเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และมีความสามารถทางร่างกาย เพิ่มขึ้นที่จะเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ด้วยตนเอง เด็กจึงมีความกระตือรือร้นสดชื่นเบิกบานกับการสำรวจ สภาพแวดล้อมทั่วไป แต่ก็เป็เพียงระยะหนึ่งเนื่องจากช่วงความสนใจของเด็กวัยนี้สั้น เด็กจะเบื่อ ง่าย หงุดหงิด และเจ้าอารมณ์ชอบให้ผู้อื่นทำตามความต้องการของตน และไม่สามารถยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นได้บางครั้งจึงเกิดความขัดแย้ง และทำให้เกิดการแสดงอารมณ์ออกมาทันทีทันใด อย่างเปิดเผย เด็กวัยนี้อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย และยังคงควบคุมอารมณ์ได้ไม่มั่นคง การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจของเด็กปฐมวัย จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้ปกครอง และผู้ที่ เกี่ยวข้องกับการอบรมดูแลเด็กปฐมวัยจะต้องให้ความสนใจ และศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจให้แก่เด็กปฐมวัยอย่างเหมาะสม เพื่อส่งเสริมความมั่นคงในจิตใจและการแสดงอารมณ์ต่าง ๆ ให้ดำเนินไปด้วยดีและเอื้อต่อพัฒนาการด้านอื่น ๆ ให้สามารถพัฒนาได้ อย่างมีคุณภาพต่อไป

การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจของเด็กปฐมวัย หมายถึงการจัดประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจ โดยครอบคลุมด้านการรู้จักตนเอง การควบคุมอารมณ์และการแสดงออก สุขภาพจิต การรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นและการมีคุณธรรม จริยธรรม พร้อมทั้งเน้นการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการตามวัยของเด็กรายบุคคลเป็น สำคัญแนวทางในการเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจของเด็กปฐมวัย มีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1. สังเกตพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจของเด็ก การติดตามพฤติกรรมทางอารมณ์และจิตใจของเด็กเป็นระยะ ๆ อย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ทราบลักษณะพื้นฐานอารมณ์และจิตใจของเด็ก

แต่ละคน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางอารมณ์และจิตใจว่าดำเนินไปตามปกติหรือมี ปัญหาความบกพร่องทั้งนี้สามารถพิจารณาประเด็นสำคัญ ๆ คือ

1.1 ลักษณะพื้นฐานอารมณ์และจิตใจ โดยการสังเกตอุปนิสัยส่วนบุคคลและการ แสดงออกโดยทั่ว ๆ ไปของเด็กในกิจวัตรประจำวันหรือขณะที่เด็กเล่น โดยที่เด็กไม่รู้ตัว นอกจากนี้อาจใช้การพูดคุย ซักถามความรู้สึกของเด็กต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ และสังเกตปฏิกิริยา ได้ตอบ

1.2 พฤติกรรมการแสดงอารมณ์และความรู้สึก โดยการใช้แบบสังเกตพัฒนาการ เด็ก ซึ่งได้กำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังในแต่ละช่วงอายุไว้แล้ว หรือใช้แบบทดสอบมาตรฐานตามเกณฑ์ที่กำหนด

2. สร้างเสริมความมั่นคงในอารมณ์และจิตใจให้กับเด็ก การแสดงอารมณ์และการพัฒนา ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามระดับวุฒิภาวะ และการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต้อง คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ คือ

2.1 การให้ความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ต่อเด็กอย่างสม่ำเสมอ การ แสดงออกทั้งทางการสัมผัสและการพูดจาให้กำลังใจ จะทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณค่า ทำให้อมอง โลกในแง่ดี และมีอารมณ์มั่นคง

2.2 การยกย่องชมเชย เมื่อเด็กแสดงความสามารถเป็นผลสำเร็จหรือแสดง พฤติกรรมที่พึงประสงค์ควรมีการเสริมแรงและมีการลงโทษ เมื่อเด็กกระทำการที่ไม่ถูกต้องหรือ แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทั้งนี้การอธิบายชี้แจง และทำความเข้าใจด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนโยน อย่างมีเหตุผลที่เป็นรูปธรรม จะทำให้เด็กสามารถมองเห็นผลของการกระทำนั้น ๆ ทั้งผลดีและ ผลเสียได้ด้วยตนเอง

2.3 การเปิดโอกาส เปิดโอกาสให้เด็กแสดงอารมณ์และความรู้สึกของตนเองอย่าง อิสระเต็มที่ที่เป็นครั้งคราว จะช่วยให้เด็กทำความรู้จักกับอารมณ์ของตนเอง เรียนรู้การควบคุม อารมณ์ที่ไม่พึงประสงค์ และทำความเข้าใจกับอารมณ์ของผู้อื่น โดยการใช้สถานการณ์จริงเป็นสื่อ ให้เด็กบรรยายความรู้สึกขณะนั้นและพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมของการกระทำดังกล่าว รวมทั้งการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเด็กเอง

2.4 การเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก ช่วงปฐมวัยเป็นวัยที่เด็กชอบเลียนแบบ พฤติกรรมและรับเอาแบบอย่างการกระทำและบุคลิกภาพของผู้ที่ใกล้ชิด การแสดงอารมณ์ที่มั่นคง และคงเส้นคงวา จะช่วยสร้างบรรยากาศของการเรียนรู้ให้เด็กเกิดความมั่นใจในการกระทำของตน และคลายความวิตกกังวลในขณะที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้เด็กจะเรียนรู้ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่ ละเล็กละน้อยจากการสังเกตพฤติกรรมผู้ที่เด็กรักเคารพ

2.5 การยอมรับและเข้าใจความรู้สึกของเด็ก แม้ว่าเด็กปฐมวัยจะไม่สามารถควบคุมหรือเก็บอารมณ์ของตนเองได้ แต่การแสดงอารมณ์ต่าง ๆ มักมีสาเหตุการค้นหาคำหาเหตุที่แท้จริงของการแสดงออกในสถานการณ์ต่าง ๆ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมตามโอกาส

3. จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ เด็กปฐมวัยมีอารมณ์ผันแปรรวดเร็วและแสดงออกค่อนข้างรุนแรง เปิดเผย ทั้งทางบวกและทางลบลักษณะอารมณ์เพิ่มมากขึ้นกว่าในช่วงอายุที่ผ่านมาและมีความซับซ้อนมากขึ้น เด็กจึงสามารถแสดงความรู้สึกภายในออกมาหลายรูปแบบ การควบคุมอารมณ์ของเด็กวัยนี้ยังไม่ดีพอ การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของเด็ก จะช่วยให้เด็กเรียนรู้การพัฒนาอารมณ์และความรู้สึกผิดชอบชั่วดีไปในทิศทางที่สังคมยอมรับ แนวการจัดกิจกรรมต่าง ๆ แบ่งเป็น

3.1 กิจกรรมการรู้จักตนเอง การเปิดโอกาสให้เด็กเล่าเรื่องราวต่างๆตามสนใจของเด็ก และพูดคุยซักถามความรู้สึกต่าง ๆ ของเด็ก โดยใช้สถานการณ์จริง ยกตัวอย่าง เล่านิทาน หรือให้ดูรูปภาพประกอบ แล้วให้เด็กแสดงอารมณ์พร้อมทั้งชี้แนะการแสดงอารมณ์ที่ถูกต้องตามกาลเทศะ เช่น รู้จักปรับอารมณ์ให้มั่นคงร่าเริง เบิกบาน รู้จักอดทน มีเหตุผล ไม่เอาแต่ใจตัว เป็นต้น

3.2 กิจกรรมการรู้จักผู้อื่น การสนับสนุนให้เด็กได้เล่นกับเพื่อนๆวัยเดียวกัน จะช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ของเด็กกับผู้อื่น ทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับผู้อื่น ทั้งนี้เด็กจะต้องสามารถรับรู้อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นและรู้จักแสดงอารมณ์และความรู้สึกที่เป็นที่ยอมรับของสังคม การเล่านิทาน ยกตัวอย่าง การเล่นเกมบทบาทสมมติ การร้องเพลง การเล่นเกมต่าง ๆ โดยให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมและแสดงออกตามความพอใจ พร้อมทั้งมีการช่วยเหลือแนะนำอย่างใกล้ชิดจะช่วยให้เด็กพัฒนาการยอมรับอารมณ์และความรู้สึกของผู้อื่นไปในทางที่ดี

3.3 กิจกรรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม เด็กปฐมวัยมีความคิดจำกัดและกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยยังไม่เข้าใจเหตุผลมากนัก การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในเด็กอย่างค่อยเป็นค่อยไป จะทำให้เด็กสามารถซึมซับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีและทำความเข้าใจกับสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ไม่ควรทำทีละน้อย จนเมื่อเด็กมีวุฒิภาวะที่เหมาะสมก็สามารถประพฤติตัวได้เหมาะสมด้วยจิตสำนึกที่ดีการเล่านิทานที่มีคติธรรมการตั้งคำถามให้เด็กพิจารณาการกระทำที่ดีและไม่ดี การเล่นเกมบทบาทสมมติจะช่วยสอดแทรกการเตรียมความพร้อมทางจริยธรรมให้แก่เด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537 : 49-52)

1.6 การเตรียมความพร้อมด้านสังคมของเด็กปฐมวัย

เด็กวัย 3-6 ปี เริ่มปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้น เนื่องจากเป็นระยะที่เด็กมีความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองและมีความสามารถใช้ภาษาพูดได้ดีพอสมควร เด็กจึงเรียนรู้ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นภายนอกครอบครัว โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในวัยเดียวกัน เด็กรู้จักคบเพื่อนและเล่นร่วมกันอย่างสนุกสนาน บางครั้งอาจเกิดความขัดแย้งทำให้แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงได้เพราะเด็กวัยนี้ยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การควบคุมอารมณ์และการรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่นยังไม่ดีพอ เมื่อเด็กอายุมากขึ้นและมีโอกาสพบปะกับผู้อื่นมากขึ้น เด็กจะเรียนรู้การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ดีขึ้น การเตรียมความพร้อมด้านสังคมของเด็กปฐมวัย เป็นการวางรากฐานของการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ที่ครู ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมดูแลเด็กปฐมวัย จะต้องให้ความสนใจและศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมด้านสังคมที่เหมาะสมแก่เด็กปฐมวัย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม ที่พึงประสงค์ เป็นผลดีต่อสังคมโดยรวมต่อไป

การเตรียมความพร้อมด้านสังคมของเด็กปฐมวัย หมายถึง การจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความพร้อมด้านสังคม โดยครอบคลุม การรู้จักตนเองและช่วยตนเอง การติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การปรับตัวเข้ากับผู้อื่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การยอมรับกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งเน้นการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการตามวัยของเด็กรายบุคคลเป็นสำคัญในการเตรียมความพร้อมด้านสังคมของเด็กปฐมวัย มีแนวทางปฏิบัติดังนี้

1. สังเกตพัฒนาการด้านสังคมของเด็กปฐมวัย การติดตามพฤติกรรมทางสังคมของเด็กเป็นระยะ ๆ อย่างสม่ำเสมอ จะทำให้ทราบลักษณะนิสัยทางสังคมและพฤติกรรมการแสดงออกว่าดำเนินไปตามปกติ หรือมีปัญหาความบกพร่องโดยพิจารณาประเด็นสำคัญ ๆ คือ

1.1 ลักษณะนิสัย โดยการสังเกตนิสัยส่วนบุคคลและการแสดงออกทั่วไปในกิจวัตรประจำวันหรือขณะที่เด็กเล่น นอกจากนี้สามารถกระทำโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ กับเด็กอย่างเป็นกันเอง

1.2 พฤติกรรมการเล่น โดยการสังเกตลักษณะการเล่น และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อนเล่นหรือของเล่น

1.3 พฤติกรรมทางสังคม โดยการใช้แบบสังเกตพัฒนาการเด็ก ซึ่งได้กำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังตามเกณฑ์อายุของเด็ก หรือแบบทดสอบมาตรฐาน

2. เสริมสร้างความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมของเด็ก การปรับตัวและสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น จำเป็นต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้คือ

2.1 การปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีให้แก่เด็ก การอบรมสั่งสอนเด็กด้วยความรักความเข้าใจและความมีเหตุผล รวมทั้งการเป็นแบบอย่างลักษณะที่พึงประสงค์ของสมาชิกในสังคม จะช่วยสร้างพื้นฐานที่มั่นคงในการพัฒนาลักษณะนิสัยอันเป็นที่พึงปรารถนาของสังคมเมื่อเด็กเติบโตขึ้น

2.2 การเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้สิ่งต่างๆด้วยตนเอง เด็กปฐมวัยจะมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งรอบตัวโดยการลงมือกระทำด้วยตนเอง การเสริมแรงกระตุ้นให้เด็กสนใจช่วยตนเอง และมีระเบียบวินัยในการทำกิจวัตรประจำวัน ช่วยฝึกความเป็นตัวของตัวเองและรู้จักรับผิดชอบตนเอง ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การรู้จักช่วยเหลือและรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวมต่อไป

2.3 การส่งเสริมประสบการณ์ความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม การฝึกให้เด็กปฐมวัยรู้จักตนเอง ได้รับความรู้สึกรักและการกระทำของผู้อื่น มีทักษะทางสังคมที่เหมาะสมกับลักษณะธรรมชาติของเด็กตามวัย จะช่วยให้เด็กเรียนรู้การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสังคมได้อย่างราบรื่นเหมาะสมแก่กาลเทศะ โดยการสนับสนุนให้เด็กมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมากขึ้น รวมทั้งได้รับกำลังใจหรือคำชมเชยเมื่อแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และคำแนะนำแก้ไขปรับปรุงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

2.4 การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการเล่นของเด็ก เด็กเรียนรู้สังคม และสิ่งแวดล้อมจากการเล่นร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกันหรือผู้ใกล้ชิด ขณะเล่นนั้นเด็กเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนเล่น มีการยอมรับบทบาทซึ่งกันและกัน รู้จักการแบ่งปันและผลัดเปลี่ยนรวมทั้งความร่วมมือทำกิจกรรมร่วมกัน

2.5 การยอมรับความแตกต่างทางบุคลิกภาพของเด็ก เด็กแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกันตามธรรมชาติและการอบรมเลี้ยงดูในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน เช่น เด็กบางคนปรับตัวเข้ากับผู้อื่นง่าย แต่บางคนต้องใช้เวลาในการปรับตัวระยะหนึ่ง เด็กบางคนอารมณ์มั่นคง มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่นแต่บางคนเจ้าอารมณ์หงุดหงิดง่าย เข้ากับผู้อื่นยาก เป็นต้น

3. จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม เด็กปฐมวัยเริ่มมีการปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกับบุคคลอื่นภายนอกครอบครัวมากขึ้น เด็กจึงต้องใช้เวลาในการปรับตนเองให้รู้จักผู้อื่นทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเพื่อนวัยเดียวกัน รวมทั้งยอมรับกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมมากขึ้น การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการของเด็ก จะช่วยให้เด็กเรียนรู้การพัฒนาตนเองและความสามารถในการทำความรู้จักและเข้าใจผู้อื่นในสังคมแนวการจัดกิจกรรมต่างๆแบ่งเป็น

3.1 กิจกรรมพัฒนาตนเอง การฝึกให้เด็กรู้จักช่วยเหลือตนเองตามความสามารถในการทำกิจกรรมง่าย ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น มารยาทการรับประทานอาหาร การแต่งตัว การทำ

ความสะอาดตนเอง หรือมอบหมายงานบ้านหรือกิจกรรมในห้องเรียนเล็ก ๆ น้อย ๆ จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความสามารถของตน รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง มีระเบียบวินัย อันนำไปสู่ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการแสดงออกที่เหมาะสมในสังคม

3.2 กิจกรรมความสัมพันธ์กับผู้อื่น การจัดกิจกรรมให้เด็กปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนวัยเดียวกันและผู้อื่นในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น การเล่นในร่มและกลางแจ้ง การเล่นเกม มีกติกาง่าย ๆ การไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน การเชิญวิทยากรในชุมชนมาพบปะพูดคุยเรื่องต่าง ๆ ให้เด็กฟัง การทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน จะช่วยให้เด็กมีโอกาสติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดของตนเองกับผู้อื่น และทำความเข้าใจผู้อื่นได้มากขึ้น

3.3 กิจกรรมพัฒนาทักษะทางสังคม การส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ของเด็กและยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ สามารถใช้การเล่านิทานยกตัวอย่าง การตั้งคำถามให้เด็กคิดหรือใช้หุ่นเป็นสื่อ การใช้กิจกรรมในวงกลมให้เด็กแลกเปลี่ยนทัศนคติซึ่งกันและกัน จะช่วยให้เด็กสามารถคิดและทำความเข้าใจการแสดงออกที่เหมาะสมได้ดียิ่งขึ้น

3.4 กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมไทย การปลูกฝังเจตคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม สามารถกระทำโดยใช้กิจกรรมให้เด็กร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณสถานที่และอุปกรณ์ของใช้ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ ให้เด็กชมภาพยนตร์เกี่ยวกับธรรมชาติต่าง ๆ มีการเล่านิทาน ร้องเพลง เล่นบทบาทสมมติ และยกตัวอย่างพฤติกรรมที่แสดงถึงการรักษาและทำลายธรรมชาติและวัฒนธรรม นอกจากนี้การจัดให้เด็กมีส่วนร่วมในทางปฏิบัติและแสดงความคิดเห็นของตนเองจะช่วยให้เด็กเข้าใจเหตุและผลของการแสดงพฤติกรรมแต่ละอย่างได้ชัดเจนขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537 : 57-59)

2. บทบาทของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัย

2.1 บทบาทหน้าที่ของผู้ปกครอง

วาโร เฟ็งสวัสดิ์ (2543 : 146) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. เลี้ยงดูให้เจริญเติบโต โดยการตอบสนองความต้องการทั้งร่างกายและจิตใจ
2. อบรมระเบียบวินัยทางสังคมตลอดจนกิจกรรมรายทางต่าง ๆ
3. เสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้กับเด็กปฐมวัยซึ่งได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา เพื่อให้มีความสามารถทางด้านการเรียนต่อไป

4. เสริมความสนใจของเด็กโดยการจัดสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ให้เหมาะสม เช่น หนังสือ นิทาน อุปกรณ์ในการเล่น การพาไปทัศนศึกษา เป็นต้น

พริยา ธาราพิศุทธิกุล (2534 : 15) และฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2526 : 109-112) มีความคิดเห็นสอดคล้องกันในบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองในการอบรมเลี้ยงดูลูกว่าควรพิจารณาในสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้

1. การตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเพียงพอ

พ่อแม่ควรดูแลให้เด็กได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานอย่างเพียงพอ ควรรู้ว่าเด็กแต่ละวัยมีความต้องการไม่เหมือนกัน การแสดงออกถึงความรักไม่ควรให้เด็กมีความรู้สึกที่เกิดความลำเอียง การแสดงความรักลูกของพ่อแม่อาจแสดงออกได้ดังนี้

1.1 แสดงความห่วงใยในทุกข์สุขของลูกโดยการถามลูกบ่อยๆ

1.2 ใช้เวลาแก่ลูกบ้าง ให้ลูกมีโอกาสดูทีวีหรือ พูดกับลูกด้วยใบหน้าเบิกบาน

ยินดี

1.3 การสั่งสอนหรือการลงโทษลูก ควรทำด้วยเหตุผลอย่าใช้อารมณ์

1.4 พ่อแม่มีลูกหลายคน ควรระมัดระวังในการแสดงความรักน้องต่อหน้าลูกคนโต อย่าให้ลูกคนโตมีเจตคติที่ไม่ดีต่อน้อง

2. สร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาการของเด็ก

การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอาจกระทำได้โดย

2.1 จัดให้เด็กได้พบสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาของเด็ก ให้เด็กได้เผชิญสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง โดยสิ่งแวดล้อมที่จัดให้เด็ก ต้องเหมาะสมกับเด็กแต่ละวัย

2.2 เป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กได้เลียนแบบ หรือหาตัวแบบที่เหมาะสมให้เด็กเลียนแบบ เพราะการเลียนแบบเป็นการเรียนรู้อย่างหนึ่ง

3. การยอมรับในสิทธิความเป็นคนของเด็ก

การยอมรับในสิทธิความเป็นคนของเด็ก เป็นการเลี้ยงดูเด็กแบบประชาธิปไตย เช่น พ่อแม่ควรมองพฤติกรรมของเด็กด้วยความรู้สึกของเด็ก และพ่อแม่ควรให้อิสระในการที่เด็กจะเลือกทำในสิ่งที่ตนต้องการ

วรารณ รักรวิชัย (2533 : 35-36) กล่าวถึง บทบาทพ่อแม่ และผู้ปกครองในการส่งเสริมลูกของตนไว้ดังนี้

1. ผู้ปกครองจะต้องรู้ว่า ตนเองเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในการช่วยให้เด็กพัฒนา เป็นผู้มีบทบาทในการช่วยให้เด็กรู้จักตนเอง รู้ความสนใจ มีความสามารถในการแสดงออก และการรับฟัง ด้วยการให้ของเล่น ฝึกใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าอย่างเหมาะสม ผู้ปกครองต้องรู้จักเลือกของเล่นและของใช้ที่เหมาะสมกับเด็ก จะช่วยเด็กในการพัฒนาความสามารถได้มาก

2. ผู้ปกครองต้องรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการของเด็กแต่ละช่วงวัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงทุกๆด้านของเด็ก และเห็นความสำคัญของการพัฒนาการมากขึ้น

3. ผู้ปกครองต้องการเครื่องมือทางภาษา เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งในการที่ผู้ปกครองสื่อสารทางภาษากับเด็กที่ยังไม่รู้ภาษามากนัก เครื่องมือสื่อสารทางภาษาจะช่วยในการเรียนรู้ของเด็ก ให้เด็กสนุกกับการเรียนรู้ และมีทัศนคติที่ดีต่อประสบการณ์ที่ได้รับ

4. บ้านเป็นแหล่งประสบการณ์ที่สำคัญของเด็ก ผู้ปกครองจะต้องรู้ถึงประโยชน์ของการจัดกิจกรรมประจำวันในบ้านให้แก่เด็กใช้เป็นแหล่งกระตุ้นการเรียนรู้และให้เด็กมีโอกาสได้แก้ปัญหา รวมทั้งเป็นการให้ประสบการณ์ทางสังคม เช่น การทำอาหาร การจับคู่ถุงเท้า การกวาดบ้าน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กได้

5. ทักษะในการสังเกตทำให้ผู้ปกครองมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้ปกครองจะต้องรู้จักการสังเกตการเจริญเติบโตของเด็กในทุกๆด้าน จะทำให้เข้าใจเด็กมากขึ้น และเป็นแนวทางในการช่วยเหลือ หรือส่งเสริมเด็กให้พัฒนาต่อไป โดยเฉพาะในด้านความสามารถของเด็กและความพร้อม

ดังนั้นบทบาทหน้าที่ของผู้ปกครองในการพัฒนาเด็กปฐมวัย ผู้ปกครองมีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการอบรมเลี้ยงดูและตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก ได้แก่ ความต้องการในการดำรงชีวิต ความต้องการด้านความรัก ความอบอุ่น เด็กจะมีพัฒนาการทางบุคลิกภาพเช่นไร ย่อมขึ้นอยู่กับ การอบรมเลี้ยงดูจากทางบ้านเป็นสำคัญ นอกจากมีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูแล้วยังมีหน้าที่ในการอบรมระเบียบทางสังคมเบื้องต้น ได้แก่ สร้างเสริมคุณลักษณะ และสุขนิสัยที่ดีอบรมารยาททางสังคมที่ดีในการดำรงชีวิต ถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคม และช่วยให้เด็กมีพัฒนาการด้านสติปัญญาอย่างเต็มที่ โดยกระตุ้นให้คิดและแก้ปัญหา ส่งเสริมความสนใจและให้โอกาสทำในสิ่งที่สนใจ และฝึกให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่างๆ ของครอบครัวด้วยบรรยากาศที่อบอุ่น ให้เวลาและความช่วยเหลือเมื่อเด็กต้องการ

2.2 ลักษณะของบิดา มารดา

พรพิมล เจียมนครินทร์ (2539 :141-143) ได้กล่าวถึงลักษณะของบิดามารดาที่ดีว่าควรมีคุณลักษณะดังนี้

ลักษณะของมารดาที่ดี

1. อ่อนโยนแต่หนักแน่น เต็มไปด้วยความรักความห่วงใยในทุกข์สุขของลูกความหนักแน่นของแม่อยู่กับการไม่ยอมรับพฤติกรรมที่ไม่ดีของลูกอย่างสม่ำเสมอ แม่จะแสดงให้เห็นลูกรู้ว่ามิพฤติกรรมใดบ้างที่ไม่พึงประสงค์ และไม่ต้องการให้พฤติกรรมเช่นนั้น

2. ต้องมีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่ของตนเองไม่เกียจคร้าน ขอมทุ่ทุเท เสียสละดูแลให้ลูกมีสุขภาพที่แข็งแรง และมีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์

3. มีจิตสำนึกในการตื่นตัวและแสวงหาความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเสริมพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก

ลักษณะของบิดาที่ดี

1. มีความรักความอบอุ่นให้ลูก ไม่ยกภาระการดูแลบุตรให้แม่ทุกอย่าง พยายามให้เวลากับลูกบ้างและมีเวลาอบรมสั่งสอนลูกด้วย

2. สามารถช่วยแม่แก้ปัญหาต่างๆในบ้านได้ เช่น ซ่อมแซมดูแลบ้าน ช่วยฝึกทักษะต่างๆให้ลูกได้ เช่น การเดิน การปีนป่าย

3. เป็นหัวหน้าที่ดีของครอบครัว เป็นผู้นำที่ดี มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว

4. เป็นบุคคลตัวอย่างแก่สมาชิกในครอบครัว โดยการขยันทำงานและประกอบอาชีพในทางซื่อสัตย์สุจริต

สรุปแล้วผู้ที่ เป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง ต้องรู้บทบาทและหน้าที่ของตนที่มีต่อลูกต่อเด็กในการเลี้ยงดูเอาใจใส่ให้เขาเจริญเติบโต เป็นบุคคลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางด้านกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จึงจะเรียกว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองนั้นได้ปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์

3. การให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง

3.1 ความหมายของการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง

นิภา ทองไทย (2525 : 23) ได้ให้ความหมายของการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน ตลอดจนการดำเนินชีวิตครอบครัวในวิถีทางที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เื้อื่อต่อพัฒนาการทุกด้านของเด็กก่อนวัยเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. เพื่อช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก
2. เพื่อให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก
3. เพื่อช่วยให้ผู้ปกครองมีความเข้าใจในบทบาทของตนเองและของเด็กภายในครอบครัวและชุมชน

ฉันทนา ภาคบงกช (2531 : 24) ให้ความหมายว่า การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา เป็นการทำความเข้าใจและสร้างทัศนคติที่ถูกต้องในการอบรมเลี้ยงดูเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการร่วมกันพัฒนาเด็กโดยใช้สื่อต่างๆและสื่อมวลชนมีจุดประสงค์ 2 ประการ

1. เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติและความต้องการของเด็ก โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ และทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาเด็ก
2. เพื่อให้สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆแก่เด็กได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับทางโรงเรียน

กฤษณี กุ้พัฒนา (2538 : 40) ให้ความหมายของการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองว่า การศึกษาสำหรับผู้ปกครอง เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเด็ก และเพิ่มทักษะความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก โดยเน้นให้เห็นความสำคัญของเด็กบทบาทหน้าที่และความสำคัญของคนในการพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและสังคมสอดคล้องกับการให้ความหมายของ UNESCO (1979 อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2545 : 64) ที่สรุปความหมายของการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง หรือ Parent Education หมายถึง โปรแกรมการศึกษาที่ทางองค์กร หน่วยงาน หรือ โรงเรียน ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการศึกษาจัดให้แก่ผู้ปกครอง เพื่อพัฒนาความรู้ เจตคติและทักษะการเป็นผู้ปกครองอย่างเป็นระบบ สร้างเสริมความสามารถในการเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนเด็ก และสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัว รวมถึงการปฏิบัติตนในบทบาทของพ่อแม่กับครอบครัว และสังคมให้เป็นไปอย่างถูกต้อง การศึกษาสำหรับผู้ปกครองเป็นกระบวนการจัดการศึกษาที่โรงเรียนกำหนดขึ้น เพื่อช่วยให้ผู้ปกครองให้มีความรู้เพิ่มพูนเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก และใช้วิธีการเลี้ยงดูเด็กได้ดีขึ้น ซึ่งต่อมามีการศึกษาสำหรับผู้ปกครองได้ครอบคลุมการให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตครอบครัวด้วยการจัดการเรียนการสอน และการศึกษาอย่างเป็นระบบ และมีการใช้คำว่าการศึกษาสำหรับครอบครัว (Family education) โดยเน้นสาระการศึกษาด้านการช่วยให้สมาชิกครอบครัวเข้าใจความสำคัญ ของ

บทบาทครอบครัวที่มีต่อพัฒนาการของเด็ก และการศึกษาปฐมวัย เนื้อหาของการศึกษาจะเป็น ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก การศึกษาปฐมวัยและทักษะการเลี้ยงดูเด็ก

กล่าวโดยสรุป การให้การศึกษแก่ผู้ปกครองเป็นการให้วิธีการตลอดจนสื่อประเภทต่างๆ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้พัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา รวมทั้งรูปแบบบทบาทหน้าที่และเห็นความสำคัญของตนในการ พัฒนาเด็ก โดยให้ความร่วมมือในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับทาง โรงเรียน

3.2 ความสำคัญของการให้การศึกษแก่ผู้ปกครอง

Brim (1959 อ้างถึงใน กุหลาบ ต้นติผลาชีวะ, 2545 : 31) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการให้ การศึกษแก่ผู้ปกครองไว้ดังนี้

1. ผู้ปกครองมีแหล่งความรู้ และความคิดในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และจะได้รับการฝึกฝนให้ ทำตามความรู้และความคิดนั้นๆ
2. ผู้ปกครองที่รักและยอมรับเด็กจะทำตามคำแนะนำของผู้รู้ โดยเฉพาะการยอมรับ ลูกหลานของตนอย่างไม่มีเงื่อนไข
3. ผู้ปกครองที่มีความรู้เรื่องการพัฒนาเด็กสามารถเข้าใจและแนวพฤติกรรมของเด็กได้ซึ่ง จะนำไปสู่การปฏิบัติต่อเด็กให้เหมาะสมมากขึ้น
4. ผู้ปกครองมีความเข้าใจถึงผลของพฤติกรรมของตนที่มีต่อเด็กและจะเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของตนให้เหมาะสม
5. ผู้ปกครองสามารถวิเคราะห์ปัญหาของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สามารถหาความรู้ที่เป็น ประโยชน์และสามารถประยุกต์ความรู้นั้นไปใช้แก้ปัญหาได้
6. ผู้ปกครองมีเทคนิคและทักษะในการจัดสภาพแวดล้อมในบ้าน เพื่อให้การอบรมเลี้ยงดู เด็ก และการดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นไปอย่างราบรื่น
7. ผู้ปกครองรู้สึกมั่นคงและสบายใจที่จะคิดทำสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อลูกหลานของตนเอง

การให้การศึกษแก่ผู้ปกครอง เป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตัว เด็ก เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนและเห็นความสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็กในแนวทาง ที่เหมาะสม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีการพัฒนาการและพื้นฐานที่ดีเกี่ยวกับการเรียนรู้ ตั้งแต่เล็ก

ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษแก่เด็กจึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของพ่อแม่ เป็นอันดับแรก ถ้าเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูโดยคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อเด็กทั้งทาง

ร่างกายและจิตใจ แล้วเด็กจะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีร่างกายที่แข็งแรง อารมณ์ดี มีสติปัญญา เฉลียวฉลาด มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น และสามารถเผชิญปัญหาต่าง ๆ ได้ความเชื่อมั่นได้เป็นอย่างดี (ภรณ์ คุรุรัตน์, 2523 : 12) นักการศึกษาจำนวนมากเชื่อว่าพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กช่วงสำคัญที่สุดคือ ช่วงที่อยู่กับพ่อแม่ เพราะเด็กจะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัว อันเป็นการเรียนรู้โลกทั้งหมดของเด็ก (วัฒนา เต่าทอง, 2531 : 8) ครอบครัวจึงมีความสำคัญต่อพัฒนาการทุกด้านของเด็ก กล่าวคือ เป็นทั้งแหล่งปลูกฝัง ลักษณะนิสัยและก่อพื้นฐานบุคลิกภาพแก่เด็ก นับตั้งแต่แรกเกิด รวมถึงเป็นแหล่งสำคัญในการถ่ายทอดพลังใจ คุณธรรม และค่านิยมต่างๆของสังคมแก่เด็ก การเรียนรู้ประสบการณ์ที่เด็กได้รับตลอดชีวิต มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็ก จนถึงวัยผู้ใหญ่

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

4.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR)

4.1.1 แนวคิดและปรัชญา

ความเชื่อพื้นฐานของ PAR มีดังนี้ (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ นัตรารณณ์, 2543 : 207)

(1) ปัจเจกทุกคน แม้ว่าจะอยู่ในสถานะของความด้อยโอกาสใด ๆ ย่อมมีศักยภาพในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์สิ่งที่ดีกว่าในสังคมด้วยตนเอง

(2) การสร้างและใช้ความรู้ต้องเป็นไปตามครรลองประชาธิปไตย ทั้งนี้ ความรู้ ความชำนาญ และทรัพยากรต่างๆ ในสังคมจะต้องมีการแบ่งปันอย่างเท่าเทียม เพื่อให้เกิดการกระจายและเกื้อหนุนโครงสร้างทางสังคมที่เป็นธรรม

(3) ความมุ่งมั่นร่วมใจอย่างแท้จริงจากทั้งคนในและคนนอกสังคมเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง จะไม่มีนักวิจัยภายนอกที่ทำงานโดยลำพังกลุ่มเดียวเพื่อนำการเปลี่ยนแปลง แต่จะเป็นการร่วมมือร่วมใจบนพื้นฐานที่เท่าเทียม และยอมรับในผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน

(4) การเปลี่ยนแปลงที่มุ่งหวังต้องเป็นไปอย่างสันติวิธี โดยมีดุลยภาพระหว่างสังคมและธรรมชาติ

Kemmis and Wilkinson (1998: 23-24 อ้างถึงในผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล และสุภาพ นัตรารณณ์, 2543 : 207-208) ขยายรายละเอียดหลักการ และคุณลักษณะพื้นฐานของ PAR รวม 6 ประการ ดังนี้

(1) PAR is a social process. กระบวนการวิจัยแบบ PAR เป็นกระบวนการทางสังคม เพราะมีความเชื่อว่า กระบวนการพัฒนาปัจเจกชนกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ต้องเป็นไปอย่างสัมพันธ์กัน ไม่ว่าปัจเจกชนนั้นๆ จะได้รับประโยชน์ส่วนตนมากหรือน้อย

(2) PAR is participatory. การวิจัยอาจเริ่มต้นหรือจุดประกายโดยนักวิจัยภายนอก แต่กระบวนการวิจัยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่ม เป็นเจ้าของวิจัยร่วมกัน ไม่ใช่เพียงฐานะผู้ให้ข้อมูลกับนักวิจัยภายนอก หรือในฐานะเฉพาะผู้ได้รับประโยชน์ แต่ถือว่าทุกคนร่วมกันวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของตนเอง ไม่ใช่วิจัยเรื่องของผู้อื่นกลุ่มอื่น ทุกคนมีส่วนร่วมพินิจเคราะห์ศักยภาพและคุณค่าในตน มีส่วนร่วมในการจัดการใช้ความรู้ ความคิดของตนเพื่อการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งเรียนรู้ที่จะสะท้อนความคิดวิพากษ์ตนเองในสิ่งที่ได้ทำร่วมกัน ทั้งนี้ PAR ในอุดมคตินั้น สมาชิกในชุมชนที่มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวิจัย ตั้งแต่ตกลงใจที่จะทำการวิจัยการกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกวิธีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การตัดสินใจที่จะปฏิบัติการตามแผน และการวิเคราะห์ผลการปฏิบัติ

(3) PAR is practical. เป็นการวิจัยที่เน้นการปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติใดๆ ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยมุ่งทำความเข้าใจวิธีการ และผลการปฏิบัติที่เป็นอยู่ศึกษาวิธีการที่จะปฏิบัติให้ดีขึ้น และเรียนรู้จากกระบวนการปฏิบัติ และผลที่เกิดขึ้น ความรู้ที่ได้จากการวิจัยจะเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ

(4) PAR is emancipatory. เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างอิสรภาพ กล่าวคือปลุกจิตสำนึกเพื่อให้คนได้คลี่คลาย และเอาชนะปัญหาอุปสรรคอันเนื่องมาจากการถูกเอารัดเอาเปรียบในโครงสร้างที่มีโครงสร้างไม่เป็นธรรม ทำให้คนเรียนรู้ที่จะแบ่งปัน และร่วมสร้างสังคมที่เป็นธรรม และสงบสุขมากขึ้น

(5) PAR is critical. เน้นกระบวนการวิพากษ์สะท้อนตนเอง ในทุกขั้นตอนของการวิจัย ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการปฏิบัติ

(6) PAR is recursive. เกลียขงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ จะสะท้อนถึงวงจรของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะช่วยให้เรียนรู้ต่อไปอีก จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน

จากแนวคิดและปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือ PAR ที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันอย่างมีอิสระจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัยการวิจัยอาจเริ่มต้นหรือถูกจุดประกายจากนักวิจัยภายนอก นับตั้งแต่การระบุปัญหา การวิเคราะห์ปัญหากระบวนการตัดสินใจ การวางแผนการปฏิบัติการและเลือกวิธีการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล

การดำเนินการกิจกรรมที่โครงการวิจัยต้องดำเนินการ การติดตามผลจนถึงขั้นประเมินโครงการ โดยเป้าหมายสูงสุดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น คือ การช่วยประชาชนให้มีเป้าหมายและสนับสนุนเป้าหมายในการพัฒนาการของตนเอง เน้นการวิพากษ์สะท้อนตนเองในทุกขั้นตอนการวิจัย

4.1.2 ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กมล สุกประเสริฐ (2540 : 12-15) ได้เสนอแนะขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

(1) เลือกชุมชนเป้าหมาย

การเลือกชุมชนเป้าหมายต้องจัดทำให้เป็นระบบเริ่มต้นด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนหรือหมู่บ้านต่างๆ ที่จะพิจารณาให้ร่วมโครงการ ขั้นตอนไปกำหนดเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกชุมชนเป้าหมาย การคัดเลือกชุมชนนี้ควรได้รับการยืนยันจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนและผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการวิจัยแล้วประชุมตัดสินใจเป็นขั้นสุดท้าย และเริ่มกระบวนการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

(2) สร้างบรรยากาศการยอมรับของชุมชน

การกระทำนี้เป็นการกระทำด้วยแนวคิดที่จะให้ผู้ประสานงานวิจัยเป็นที่ยอมรับของชุมชน และเป็นการสร้างบรรยากาศในการดำเนินงานการวิจัยปฏิบัติการในชุมชน เป้าหมายงานขั้นนี้จึงเกี่ยวข้องกับการที่จะต้องได้รับความความเห็นชอบของผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชนให้เข้าไปทำงานในชุมชนนั้นๆ ได้เสียก่อน ทำให้ได้รับการยอมรับจากผู้นำท้องถิ่น ทั้งผู้นำที่คนนิยมและผู้นำที่เป็นคนนิยม และผู้นำที่เป็นคนที่เคารพนับถือของประชาชน และในที่สุดก็ทำให้ผู้ประสานงานนั้นเป็นเสมือนคนในชุมชนนั้นคนหนึ่ง

(3) ระบุปัญหาและการแก้ไขปัญหามีศักยภาพ

ชุมชนจะดำเนินการวิจัยในทันทีที่กิจกรรมที่จัดขึ้น โดยชุมชนนั้นได้เริ่มดำเนินการจุดมุ่งหมาย คือ การศึกษาความจำเป็นหรือความต้องการของชุมชน ระบุปัญหาของชุมชน ค้นหาวิธีการแก้ปัญหามีศักยภาพ และหยิบเอาข้อจำกัดขัดข้องมาพิจารณา

(4) วางแผนเพื่อปฏิบัติ

ขั้นตอนนี้อธิบายถึงยุทธศาสตร์ และเทคนิคเพื่อช่วยเหลือให้คนเตรียมโครงการพัฒนาให้เป็น ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการกำหนดจุดประสงค์ การใช้เวลาในการทำงานทรัพยากรกำลังคนที่จะใช้ และกิจกรรม รวมถึงทรัพยากรที่จำเป็นในการดำเนินงานตามแผน

(5) การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ

แผนปฏิบัติการทำให้บรรลุความเป็นจริงด้วยวิธีการวิจัยปฏิบัติการวิจัยปฏิบัติการ หมายความว่า ผู้ประสานงานวิจัยจะต้องระแวดระวังการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งส่วนใดของการแผนปฏิบัติการและจะเปลี่ยนแปลงแผนก็ต่อเมื่อจะเกิดผลสะท้อนที่หนักหน่วงตามมาเท่านั้น

ขั้นตอนนี้เป็นอธิบายถึงวิธีที่จะช่วยให้คนสามารถดำเนินงานตาม โครงการของตนได้ แผนปฏิบัติการต้องนำมาเผยแพร่ให้คนรู้ และกระตุ้นให้คนดำเนินงานตามแผนการจัดการด้านการเงินต้องทำด้วยความรับผิดชอบอย่างชัดเจน โปร่งใส การระดมทรัพยากร และการกำหนดงานต้องดำเนินงานให้เป็นไปตามแผน

ผู้คนที่ได้รับการอบรมฝึกฝนในการติดตามประเมินผลเข้าร่วมในการจัดการและแก้ไขปัญหา ชุมชนจำเป็นต้องจัดการประชุมเป็นระยะๆ และจัดประเมินโครงการเพื่อศึกษาว่าสมควรจะปรับปรุงผลผลิตของโครงการอย่างไรบ้าง

(6) การประเมินผล/ผลสะท้อน/การส่งผลกลับ

ชุมชน และผู้ประสานงานวิจัยจะต้องทำบันทึกประจำวัน บันทึกการจัดการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมด ไว้เป็นหลักฐาน และช่วยบันทึกความจำเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานแต่ละตอนของแผน ผู้ประสานงานต้องให้มีการประเมินผล แก้ไขให้เสร็จเรียบร้อย ถ้าจำเป็น เมื่อดำเนินการหมดทุกขั้นตอนแล้วก็จัดประเมินการครั้งสุดท้าย การประเมินนี้จะอธิบายวิธีการที่เอื้ออำนวยต่อการประเมินความก้าวหน้าของโครงการ และผลสำเร็จ โดยคนที่ร่วมงานเองงานนี้จะสำเร็จด้วยการติดตาม และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ชุมชนสามารถใช้ปฏิทินการปฏิบัติงาน ซึ่งอาจจัดทำเป็นรูปตาราง หรืออาจจัดทำเป็นรูปก้างปลา ให้เห็นขั้นตอนของการทำงานให้เป็นเครื่องมือในการติดตาม และประเมินผลงาน ชุมชนอาจจัดให้มีการประเมินผลการประชุม ประเมินกระบวนการ จัดบันทึกเอกสาร และประเมินการมีส่วนร่วมของประชาชนเอง และสามารถป้อนผลที่ได้กลับมาให้ผู้ประสานงาน และสามารถที่จะวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ได้อีกด้วย

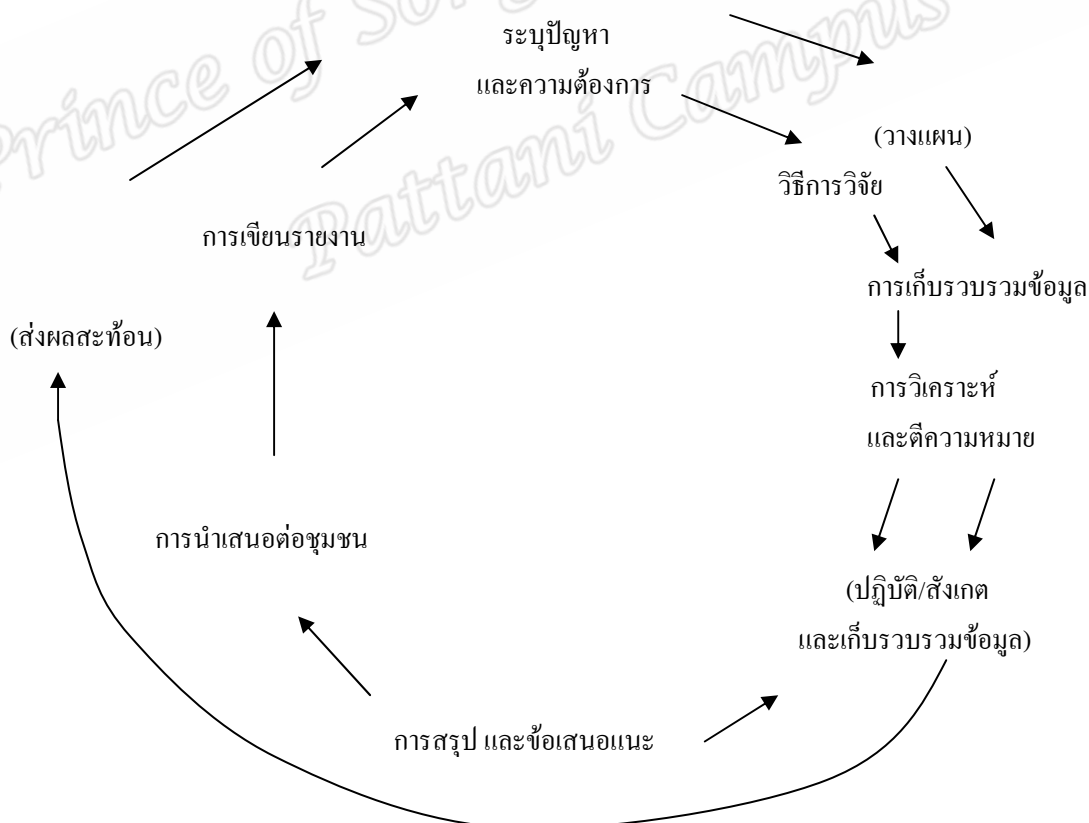
(7) การหมุนเกลียว การวนรอบ และการทำให้เป็นระบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนนี้เกิดขึ้นเมื่อชุมชนเริ่มต้นลงมือจัดการแก้ปัญหาที่ยากอีกปัญหาหนึ่งแต่ยังใช้ขั้นตอนของการวางแผน การดำเนินงาน โครงการของการวิจัยอยู่ ชุมชนเริ่มให้หลักการและเทคนิควิธีการที่เรียนรู้มาจาก PAR เอามาแก้ปัญหา ทุกครั้งที่ชุมชนวนมาใช้เทคนิค และความรู้ที่เรียนรู้มาจาก PAR ผู้ประสานงานต้องพยายามมอบความรับผิดชอบให้แก่ชุมชนมากขึ้นครั้งแรกอาจมีส่วน 75-25 ครั้งที่สองเป็น 50-50 ครั้งที่สามเป็น 25-75 ตามลำดับจนในที่สุดผู้ประสานงานก็ถอนตัวออกมา ปล่อยให้องค์กรชุมชนทำเองอย่างสมบูรณ์

(8) **ขั้นเตรียมการถอนตัว และเผยแพร่ผลงาน**

ขั้นตอนนี้อธิบายถึงยุทธศาสตร์ในการสร้างทักษะในการใช้ PAR ในชุมชนเพื่อเตรียมการถอนตัวของผู้ประสานงานวิจัยอย่างเป็นขั้นตอนก่อนที่ผู้ประสานงานวิจัยจะถอนตัวออกจากชุมชน จะต้องตรวจสอบให้แน่ใจว่า PAR นั้นได้ถูกปลูกฝังเข้าไปในกระบวนการ แก้ปัญหาของชุมชนอย่างชัดเจน หมายความว่า ต้องมีการประเมินปัจจัยป้อนของการศึกษาซึ่งจะช่วยทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีการ PAR ด้วยตนเองได้ จะต้องมีการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน ประเมินว่ามีสายตาท้ายไกลเพียงพอหรือไม่ ประเมินว่าโครงการมีความสมบูรณ์ การเงินมั่นคง ด้วบ่งชี้อย่างหนึ่งว่า PAR ฝังแน่นอยู่ในสายเลือดของชุมชนแล้วหรือไม่ ก็คือ การดูแลร่องรอยจากการใช้ PAR ในโครงการอื่นๆเมื่อสิ้นสุดโครงการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รายงานการวิจัยปฏิบัติการต้องได้รับการพิมพ์เผยแพร่ และนำเสนอในการสัมมนาพร้อมทั้งนำเอารูปแบบของ PAR เสนอให้ผู้ที่สนใจในการประยุกต์ใช้วิธีการนี้ การเผยแพร่ผลงานนี้จะกระทำต่อเมื่อรูปแบบของ PAR ได้พิสูจน์อย่างชัดเจนแล้วว่าเป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ และได้รับประสิทธิผล

ภาพประกอบ 1 วงจรของการวิจัย

4.1.3 เทคนิคการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม

การให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชนนั้น นักพัฒนาจะต้องใช้เทคนิค วิธีการ ข้อมูลข่าวสาร และสื่อต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เทคนิคการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งแบ่งออกเป็น 3 วิธีการหลักๆ ดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 : 160-162)

1) เทคนิคทางจิตวิทยา ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ โดยการกระตุ้นและให้การศึกษารูปแบบใหม่เป็นทางการ เช่น การจับกลุ่มพูดคุย การถกเถียงปัญหา การสร้างแรงจูงใจให้สัมพันธ์ เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันทำงาน การสร้างความภูมิใจให้กับสมาชิก โดยผู้นำต้องให้ความสนใจต่อสมาชิกในกลุ่มเท่าๆกัน

2) เทคนิคการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การใช้สื่อในการติดต่อสื่อสารกันโดยตรง เช่น การประชุมพบปะ การติดต่อผ่านผู้นำ หรือการใช้สื่อมวลชน (Mass media) เช่น เสียงตามสาย เพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม การใช้เทคนิคดังกล่าวจะต้องขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยข้อมูลที่น่าเสนอจะต้องมีความถูกต้องและชัดเจน และในกลุ่มคนยากจน หรือผู้ด้อยโอกาสจะต้องกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยการช่วยเหลือ หรือสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น เงิน ข้าว วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

3) เทคนิคด้านการบริหาร ได้แก่ การศึกษาชุมชนก่อนการพัฒนาชุมชน การวางแผนดำเนินกิจกรรมของชุมชนต้องอยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนในชุมชน การใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการทำงาน การจัดโครงสร้างองค์กรที่เป็นอิสระจากการครอบงำจากภายนอก การพัฒนาผู้นำในท้องถิ่นโดยการฝึกอบรม การจัดโครงข่ายข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ การสนับสนุนทรัพยากร เงิน วัสดุ วิชาการ และเทคโนโลยี พฤติกรรมของผู้นำต้องทำตัวเป็นกลาง มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความเสียสละ

นอกจากเทคนิคดังกล่าวข้างต้นแล้ว การสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมยังสามารถใช้เทคนิควิธีการและกระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้ในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1) เทคนิคการประชุมอย่างมีส่วนร่วม เป็นการให้เวทีการประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์กับบุคคลอื่น โดยเรียนรู้ที่จะใช้เหตุและผลของการตัดสินใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมมีขั้นตอน ดังนี้ (ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543 : 220-221)

(1) การรวบรวมสถานการณ์ หรือสภาพปัญหาของชุมชนโดยวิธีการวาดแผนภูมิความคิด (Mind Map) ในการแจกแจงประเด็น และสรุปให้เข้าใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถติดต่อเชื่อมโยงไปสู่เรื่องอื่นๆได้

(2) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และหาแนวทางแก้ไข โดยการแสดงความคิดเห็นด้วยการเขียน หรือการพูดคุย

(3) การสรุปแนวทางในการแก้ปัญหา และร่วมมือกันปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน

2) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ด้วยกระบวนการกลุ่มที่สามารถพัฒนาเป็นวิธีหลัก เพื่อการเสริมสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน ได้แก่

(1) กระบวนการกลุ่ม เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ สร้างสรรค์ความรู้โดยกลุ่ม ทุกคนจะต้องเรียนรู้จากกลุ่มให้มากที่สุด ซึ่งอาจจะจัดกิจกรรมของกระบวนการกลุ่มเพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม อาทิ เกม บทบาทสมมติ การอภิปรายกลุ่ม

(2) การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ มีการจัดกลุ่มกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันทรัพยากรการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นกำลังใจให้แก่กัน และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันที่ว่าความสำเร็จของแต่ละบุคคลคือความสำเร็จของกลุ่ม ความสำเร็จของกลุ่มก็คือความสำเร็จของทุกคน กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ อาทิ การเล่าเรื่องรอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ การร่วมกันคิด

(3) การเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ต้องแสวงหาความรู้และสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง ความแข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามในความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่น ๆ หรือได้พบสิ่งใหม่ๆ แล้วนำความรู้มาเชื่อมโยงกับบริบทที่เกิดขึ้น

3) การสร้างเวทีการเรียนรู้ของชุมชน จะอยู่ในรูปของเครือข่ายการเรียนรู้โดยการ

(1) การแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง และระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ

(2) การรวบรวมข้อมูลและยกระดับข้อมูล

(3) การเชื่อมประสานผู้นำในชุมชน

4) การระดมความคิดเชิงสร้างสรรค์ AIC

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543 : 92-93) ได้กล่าวไว้ว่า เทคนิค AIC เป็นวิธีการที่รวมพลังปัญญา และพลังสร้างสรรค์ของแต่ละคนเข้ามาเป็นพลังในการพัฒนา ซึ่งมีขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

(1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) เป็นขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น รับฟัง และหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตย โดยใช้การวาดรูปเป็นสื่อในการแสดงความคิด

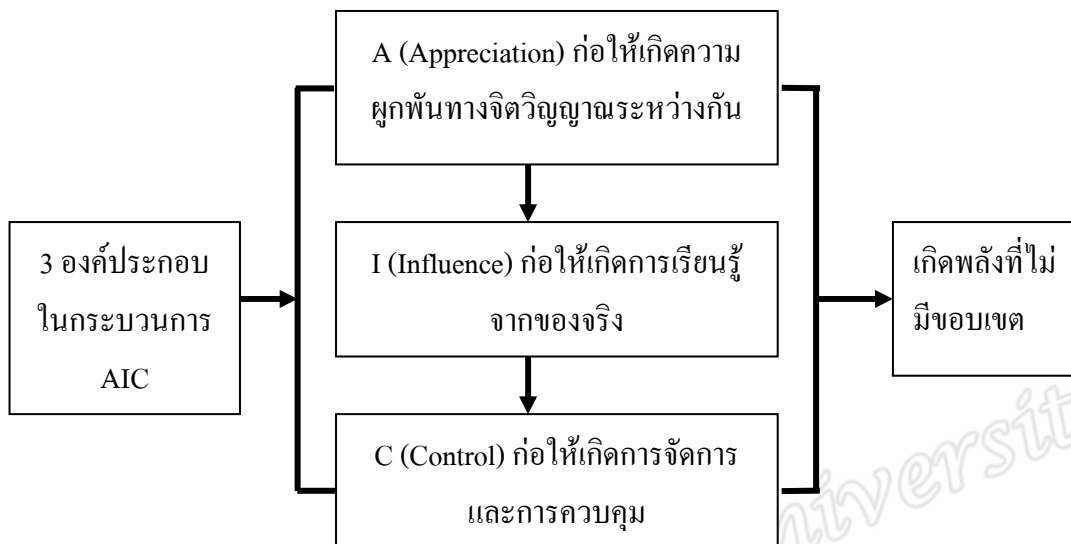
คิดเห็นแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ 1) การวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านในปัจจุบัน (A1) 2) การกำหนดอนาคตของหมู่บ้านว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด (A2)

(2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) เป็นขั้นตอนการหาวิธีการที่จะทำให้พัฒนาหมู่บ้านตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในช่วง (A2) และเป็นช่วงการหามาตรการหรือวิธีการในการพัฒนาและการค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความเห็นของกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ 1) การคิดโครงการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ (I1) 2) การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ (I2) โดยแยกออกเป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเอง กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเองบางส่วนและขอความช่วยเหลือจากแหล่งทุนภายนอก และกิจกรรมหรือโครงการที่สามารถขอจากภาครัฐโดยผ่านตำบล

(3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) คือ การนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่างๆมาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มผู้ดำเนินงานซึ่งจะรับผิดชอบต่อโครงการหรือกิจกรรม ขั้นตอนนี้ กำหนดเป็นแผนปฏิบัติการอย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีเป้าหมายอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใด จะมีรายได้จากการดำเนินการดังกล่าวหรือไม่ ถ้ามีจะประมาณเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆตามที่ควรระบุ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ 1) การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ (C1) 2) การตกลงในรายละเอียดในการดำเนินงาน (C2)

เทคนิค AIC เป็นเทคนิคที่ระดมความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนเพื่อช่วยกันวางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชน เป็นเทคนิคที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

ภาพประกอบ 2 แนวทางกระบวนการ AIC

ที่มา : สำนักงานมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 132

การนำกระบวนการ AIC มาใช้ในการประชุม มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 หมู่บ้านของเราในอดีต (A1)

ให้ผู้รู้เล่าถึงอดีตของหมู่บ้าน เช่น แต่ก่อนหมู่บ้านของเรามีสภาพเป็นอย่างไร โดยอาจจะช่วยกันลำดับตั้งแต่อดีตด้วยการช่วยกันเล่า รวมถึงการเล่าถึงการดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านตามแผนที่ทำไว้ในปีก่อนๆ

ขั้นที่ 2 หมู่บ้านของเราในปัจจุบัน (A2)

ให้ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนคิดถึงภาพหมู่บ้านในปัจจุบัน และให้สมาชิกเล่าถึงภาพหมู่บ้านของตนในปัจจุบันให้สมาชิกในฟัง โดยไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ แต่สอบถามรายละเอียดและรวมภาพในความคิดของแต่ละคน

ขั้นที่ 3 ปัญหาของหมู่บ้าน (A3)

ให้ผู้เข้าร่วมประชุมสรุปทุกข์สุขของหมู่บ้าน เช่น ท่านคิดว่าท่านมีความภาคภูมิใจและมีความทุกข์อะไรในปัจจุบัน

ขั้นที่ 4 หมู่บ้านพัฒนาอนาคต (A4)

ให้ผู้เข้าร่วมประชุมจินตนาการถึงภาพหมู่บ้านที่อยากเห็นในอนาคต เช่น ท่านอยากเห็นหมู่บ้านของเราพัฒนาไปอย่างไร หรือหมู่บ้านที่เราต้องการควรเป็นอย่างไร จากนั้นรวมภาพจินตนาการของผู้เข้าร่วมการประชุม

ขั้นที่ 5 กิจกรรมเพื่อพัฒนา (I1)

ให้ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนคิดว่า ถ้าจะไปถึงเป้าหมายของหมู่บ้านในอนาคตจะต้องทำกิจกรรมหรือโครงการอะไรบ้าง เพื่อคิดค้นกิจกรรมการพัฒนาที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

ขั้นที่ 6 จำแนกประเภทกิจกรรมและการจัดลำดับความสำคัญ (I2)

ให้ผู้เข้าร่วมประชุมแบ่งประเภทกิจกรรมและโครงการของกลุ่ม และช่วยกันคิดว่าโครงการแต่ละโครงการหรือกิจกรรมควรจัดอยู่ในประเภทใด เป็นโครงการที่ชาวบ้านทำเอง โครงการที่เสนอหน่วยงานหรือโครงการที่ของบประมาณจากแหล่งเงินอื่น ต่อจากนั้นร่วมกันพิจารณาว่าโครงการใดเร่งด่วนและคัดเลือกกิจกรรมหรือโครงการตามการจัดลำดับความสำคัญ

ขั้นที่ 7 การแสวงหาผู้รับผิดชอบ (C1)

นำกิจกรรมประเภทที่จะขอรับจากหน่วยงานต่างๆ และจากแหล่งทุนอื่นมาพิจารณา โดยมอบหมายความรับผิดชอบให้กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อติดตาม และเสนอแหล่งทุน โดยกำหนดว่ากิจกรรมใดเริ่มของบประมาณและคาดว่าจะดำเนินการได้เมื่อไร

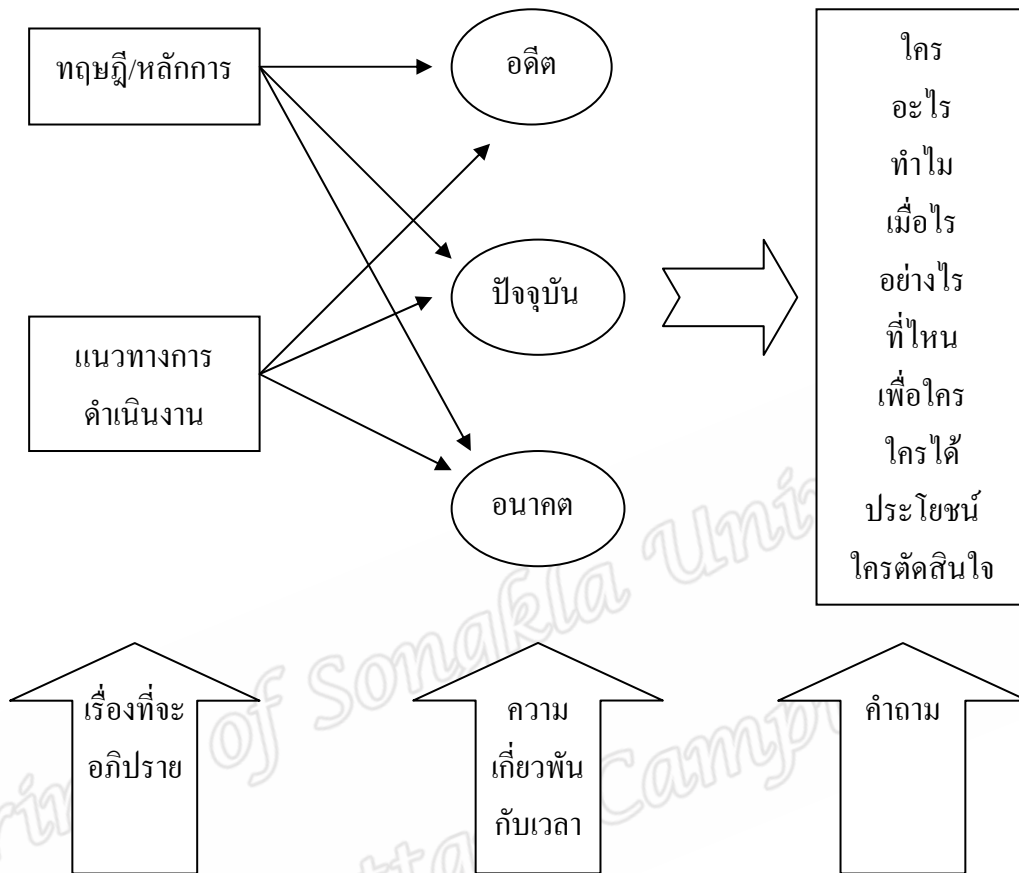
นำกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมประชุมกำหนดจะทำเอง มาพิจารณามอบหมายภารกิจ เปิดโอกาสให้ทุกคนเลือกกิจกรรมที่ตนสนใจ โดยการลงชื่อต่อท้ายกิจกรรม

ขั้นที่ 8 การวางแผนสำหรับแต่ละกิจกรรม (C2)

จัดทำแผนกิจกรรมโดยตอบคำถามและนำเสนอ ดังต่อไปนี้คือ ชื่อกิจกรรม ทำแล้วจะได้อะไร ทำที่ไหน ทำอย่างไร จะต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง ทำเมื่อใด ใช้งบประมาณจากที่ไหน ใครบ้างที่จะช่วยทำ

ในการจัดเวทีมีข้อควรระวัง โดยผู้จัดเวทีควรให้ความเป็นกันเอง ให้ความรักยกย่องเชิดชูผู้เข้าร่วมเวที การตั้งคำถามควรเป็นคำถามที่กระตุ้น ชั่วความคิด ทำทลายความคิดและเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้คำถาม วิทยากรควรมีกรอบหรือโครงสร้างของชุดคำถาม ดังนี้

ภาพประกอบ 3 ความสัมพันธ์ของปัจจัยการประชุม

ที่มา : สำนักงานมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 134

กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้และเทคนิคในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมโดยกระบวนการ AIC การประชุมอย่างมีส่วนร่วม และการสร้างเวทีการเรียนรู้ เป็นกระบวนการในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของชุมชน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมแก่เด็ก เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการค้นหาปัญหาและสาเหตุ วางแผนกำหนดนโยบาย แนวทางวิธีการ รับผลประโยชน์ และติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กในครั้งนี้

5) การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2550) ได้ให้ความหมายของการสนทนากลุ่ม คือ การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยสรุปประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิด และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มประมาณ 6-10 คน ซึ่งเลือกมาจากประชากรเป้าหมายที่กำหนดไว้

พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ (2540 : 66-68) กล่าวว่า การสนทนากลุ่ม คือ การรวบรวมข้อมูลแบบการนั่งสนทนากันกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key informant) ในลักษณะการ “จับเข้าคุย” ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนี้ได้จากการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่ผู้สนใจศึกษาได้ กำหนดไว้โดยถือหลักว่าผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้เป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ และเกี่ยวข้องในประเด็นที่นักวิจัยสนใจศึกษา และคาดว่าจะป็นกลุ่มบุคคลที่ให้เนื้อหาสาระในการศึกษาได้ละเอียดและดีที่สุด โดยมีจำนวนผู้เข้าสนทนากลุ่มประมาณ 6-10 คน

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์ (2546 : 144) กล่าวถึง กลุ่มสนทนาประเด็นเฉพาะ (Focus Group) เป็นกลุ่มบุคคลประมาณ 7-10 คน ที่คัดเลือกมาเข้ากลุ่มโดยใช้หลักเกณฑ์ที่มีลักษณะประชากรศาสตร์ หรือลักษณะทางจิตวิทยา หรือลักษณะทางทัศนคติ หรือพฤติกรรมที่มีความใกล้เคียงกันให้เข้ามาร่วมอภิปรายถกเถียงกัน โดยมีการนำของผู้ทำหน้าที่ประสานงานกลุ่ม (Moderator) ที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นการเฉพาะ และการอภิปราย ถกเถียงนั้นเป็นประเด็นที่กำหนดเป็นการเฉพาะขึ้นมา

สรุปได้ว่า การสนทนากลุ่ม คือ การรวบรวมข้อมูลแบบการนั่งสนทนากันกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key informant) จำนวนผู้เข้าสนทนากลุ่มประมาณ 6-10 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เป็นผู้คอยสรุปประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนา

จากกระบวนการในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของชุมชน คือ เทคนิคการระดมความคิดสร้างสรรค์ (AIC) การประชุมอย่างมีส่วนร่วม และการสร้างเวทีการเรียนรู้ และการสนทนากลุ่ม เป็นเทคนิคที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการดังกล่าวมาใช้ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ โดยมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การค้นหาปัญหาและสาเหตุวางแผนกำหนดนโยบาย แนวทางวิธีการ รับผิดชอบประโยชน์ และติดตามประเมินผลกิจกรรมหรือโครงการในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคมในครั้งนี้

4.2 การมีส่วนร่วม

4.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 112) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือ การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนาเข้ามามีส่วนร่วมกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆมีกิจกรรมและวิถีดำเนินงานของตนเองอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารพัฒนามักไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ๆขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน

จรรยา เศรษฐบุตรและคณะ (2546 : 25) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการในการที่ประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งภายในชุมชนโดยลักษณะของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยการร่วมตัดสินใจ การร่วมกำหนดกิจกรรม ร่วมดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมิน กิจกรรมนั้นๆ

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547 : 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆหรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาคมิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องตั้งแต่นั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543 : 138) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมคือ กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการค้นหา

ปัญหาและสาเหตุ วางแผนกำหนดนโยบาย แนวทางวิธีการ รับผลประโยชน์ และติดตาม ประเมินผลโครงการ

4.2.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543 : 143) ซึ่งสอดคล้องกับบัณฑิต อ่อนคำ (2541 : 14) ได้สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกัน เรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่ จะต้องใช้

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุนหรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจโดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาเพื่อที่จะแก้ไขปัญหา ต่างๆที่เกิดขึ้นได้ทันที

4.2.3 การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543 : 146-170) ได้กำหนดขอบเขตการพิจารณา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึก และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และการให้อำนาจแก่ประชาชนให้มีความสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับโดยมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้ที่ยากจนหรือผู้ที่ เสี่ยงเปรียบในชุมชน มีพื้นฐานคือ กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการกลุ่ม เริ่มต้นจากการพัฒนา ระดับปัจเจกเพื่อให้ชาวบ้านมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจแก้ไขปัญหา หลังจากนั้นชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนของตน และมีการเชื่อมโยง กลุ่มต่างๆเป็นเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น ซึ่งทำให้มีพลังในการต่อกรมากยิ่งขึ้นใน

ทุกระดับของการพัฒนาองค์กร โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดทัศนศึกษาดูงาน การจัดฝึกอบรม การลงมือปฏิบัติ และการสรุปทเรียนอย่างต่อเนื่อง

2) ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

(1) ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ โดยรัฐจะต้องกำหนดนโยบายและสนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่น สร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่างๆของราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และมีการติดตามประเมินผล และการให้การสนับสนุนในภายหลัง

(2) ปัจจัยด้านประชาชน โดยประชาชนในชุมชนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา เป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มโครงการและรับผลประโยชน์ มีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่รับผิดชอบ และได้รับการฝึกอบรมศึกษาดูงาน และรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆอย่างต่อเนื่อง

(3) ปัจจัยด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องศึกษาชุมชน เรียนรู้สภาพแวดล้อมในทุกด้านของชุมชนเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วมรวมทั้งเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม และสนับสนุนในด้านต่างๆ และที่สำคัญคือจะต้องมีความจริงใจในการพัฒนา

(4) ปัจจัยจงใจ โดยที่ผู้เข้าร่วมจะต้องได้รับผลประโยชน์จากการได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและกิจกรรมนั้นต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน

4.3 ทฤษฎีแรงจูงใจ

แรงจูงใจเป็นคำกล่าวรวมถึงสภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมเพื่อไปสู่เป้าหมายที่เราต้องการ แรงจูงใจอาจเกิดขึ้นในภาวะต่างๆมากมาย เกิดจากความต้องการของมนุษย์ในการที่จะดำรงชีวิตอยู่ หรือเพื่อสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แรงจูงใจอาจเกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอกเป็นสิ่งเร้า หรืออาจเกิดจากความต้องการและแรงขับภายในตัวบุคคลได้ หรือเกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายนอกและภายในรวมกัน

ทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation Theory) ได้อธิบายเกี่ยวกับสภาวะของบุคคลที่พร้อมจะสนองความต้องการ หากสิ่งนั้นมีอิทธิพลสำหรับความต้องการของเขา ทฤษฎีการจูงใจที่สำคัญ คือ ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ ได้อธิบายความต้องการของบุคคลที่พยายามแสวงหาวิธีการสนองความต้องการให้กับตนเอง และคนเรามีความต้องการหลายด้าน มาสโลว์ได้จัดลำดับความต้องการไว้เป็นลำดับดังนี้ (พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2547 : 144-146)

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการพื้นฐานเบื้องต้นเพื่อความอยู่รอดของชีวิตมนุษย์ เช่น ความต้องการในเรื่องปัจจัยสี่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความต้องการทางด้านร่างกายจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน ก็ต่อเมื่อความต้องการทั้งหมดของคนยังมิได้รับการตอบสนองเลย บุคคลก็ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาได้ ให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม

2. ความต้องการทางด้านความมั่นคงปลอดภัย (Safety or Security Needs) เป็นความต้องการความปลอดภัยจากความกลัวเกี่ยวกับอันตรายต่าง ๆ ที่มีต่อร่างกายและทรัพย์สินจึงทำให้เกิดการป้องกันในรูปต่าง ๆ เพื่อให้มีความมั่นคงปลอดภัยทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน

3. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Human is Social Animal) มีความต้องการอยู่รวมกลุ่มกันและการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ตลอดจนความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความสำคัญต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่

4. ความต้องการที่จะมีชื่อเสียงได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem Needs) เป็นความต้องการที่จะให้ผู้อื่นยกย่องสรรเสริญ มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป จัดอยู่ในความต้องการขั้นสูง

5. ความต้องการด้านการสร้างความประจักษ์แห่งตน หรือความสมหวังในชีวิต (Self-actualization Needs) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ตามแนวความคิดของ Maslow เมื่อบุคคลใดก็ตามได้มีภารกิจบทบาทของตนเองแล้ว ในชีวิตควรจะเป็นอย่างไรแล้ว เขาก็จะพยายามผลักดันชีวิตของเขาไปตามทิศทางที่คาดหมายไว้ และขึ้นอยู่กับความสามารถแห่งตนเอง

ขั้นนี้ถือเป็นการต้องการสูงสุดแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องปูพื้นฐานให้บุคคลได้ตอบสนองความต้องการของตนในลำดับขั้นที่ 1 เป็นลำดับมาจนถึงระดับสูง หรือสร้างความรู้สึกรู้สึกพอ ซึ่งบุคคลประเภทนี้มักได้รับประสบการณ์สูงสุด คือได้รับประสบการณ์เข้มข้นบางประการด้วยตนเอง จนตระหนักในสภาพความเป็นจริงแห่งชีวิต ซึ่งบางคนกล่าวว่าเข้าถึงปรัชญาชีวิต หรือสัจธรรมแห่งชีวิต

การจูงใจเป็นเครื่องมือสำคัญที่ผลักดันให้บุคคลปฏิบัติ กระตือรือร้น และความปรารถนาที่จะร่วมกิจกรรมต่างๆ เพราะการตอบสนองใดๆจะเป็นผลต่อเมื่อลดความตึงเครียดของบุคคลที่มีต่อความต้องการนั้นๆ ดังนั้นคนเราจึงดิ้นรนเพื่อให้สมกับความต้องการที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก การให้ผู้ปกครองและชุมชนเห็นความสำคัญและมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมเด็กและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จึงต้องอาศัยการจูงใจ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีประเด็นหลักแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมของเด็กปฐมวัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมของเด็กปฐมวัย

วิชุลดา งามปลอด (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนอนุบาลเอกชน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ด้านการจัดประสบการณ์และกิจกรรมการเรียนการสอน คาดหวังให้เน้นการเตรียมความพร้อมเพื่อการเรียนต่อในระดับประถมศึกษา โดยเสริมให้กล้าแสดงออกและมีทักษะในการติดต่อกับผู้อื่น เสริมทักษะคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ เน้นคุณธรรมด้านขยันหมั่นเพียร ด้านครูผู้สอน คาดหวังให้ครูเอาใจใส่ต่อเด็ก มีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาเด็ก ระดับการศึกษาครูไม่จำเป็นต้องจบสาขาอนุบาลแต่มีความสามารถสอนได้หรือผ่านการอบรมด้านอนุบาล ด้านสื่อการเรียนการสอน คาดหวังให้ใช้สื่อประเภทเสริมความพร้อมทางคณิตศาสตร์และกิจกรรมอื่น และสื่อที่ใช้ควรเป็นสื่อที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้แก่เด็ก ด้านการจัดสภาพแวดล้อม คาดหวังให้มีห้องเรียนที่สะอาดถูกสุขลักษณะ อากาศถ่ายเทสะดวกมีเครื่องเล่นสนามไว้ในที่เหมาะสม ด้านการอำนวยความสะดวกและบริการอื่น ๆ คาดหวังให้มีการจัดอาหารกลางวันให้ถูกต้องตามหลักโภชนาการ อาคารเรียนอนุบาลควรเป็นเอกเทศแยกจากอาคารอื่น โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน ด้านการประเมิน คาดหวังให้ทำการประเมินผลเดือนละครั้ง โดยใช้วิธีการตรวจผลงานเด็กและการสังเกตและนำเอาผลการประเมินไปพัฒนาให้ดีขึ้น

สุวิทย์ สมบัติ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อน จังหวัดแพร่ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กตลอดถึงความสัมพันธ์ของครอบครัวและชุมชน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อน ได้แก่ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง พบว่า สภาพการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวที่มีความพร้อมที่เห็นได้ชัด คือ รายได้ การศึกษา การมีส่วนร่วมในชุมชน จำนวนสมาชิกในครอบครัว และประสิทธิผลของการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อนต่อกระบวนการพัฒนาเด็กเล็ก พบว่า เจ็อนใจปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ สักยภาพของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากองค์กรภายใน และภายนอกชุมชน การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพของเด็ก

วาม ดุลยากร (2541 : บทคัดย่อ) ศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนเอกชนระดับอนุบาลต่อการจัดการการเรียนการสอนที่พึงประสงค์ : กรณีศึกษาโรงเรียนบรรจงรัตน์ จังหวัดลพบุรี พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนควรเน้นการเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาเด็กทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา โดยต้องการให้นับวิชาการในระดับอนุบาลปีที่ 3 เพื่อเตรียมขึ้นประถมศึกษาปีที่ 1 และควรมีการสอนคอมพิวเตอร์สำหรับเด็กอนุบาล คุณลักษณะของนักเรียนที่โรงเรียนควรเน้นคือ เรื่องมารยาท ผู้ปกครองส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการจัดบริการนักเรียนของโรงเรียนทุกด้าน เน้นครอบครัวอนุบาลต้องจบอนุบาล โดยเฉพาะครอบครัวอนุบาลควรมีเมตตา กรุณา และรักเด็ก ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองควรมีการประชุมพบปะผู้ปกครองให้มากขึ้น และสภาพห้องเรียนมีแสงสว่างเพียงพอ การถ่ายเทอากาศดี มีลมพัดผ่าน สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนเน้นความปลอดภัย สะอาด และมีบรรยากาศแห่งการเรียนรู้

รุจิรา กิ่วสวัสดิ์ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความพร้อมทางการเรียนของนักเรียนชั้นอนุบาล 1 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความพร้อมทางการเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบเข้มงวดกวดขัน และแบบปล่อยปละละเลย กับความพร้อมทางการเรียน 3 ด้าน คือ ด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคมของนักเรียนอนุบาล 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น ระดับอนุบาล จำนวน 168 คน พบว่านักเรียนชั้นอนุบาล 1 โดยส่วนรวมและจำแนกตามวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและแบบเข้มงวดกวดขัน มีความพร้อมทางการเรียนโดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน คือ ความพร้อมทางด้านร่างกาย สติปัญญาและด้านอารมณ์และสังคมอยู่ในระดับมาก ส่วนเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย มีความพร้อมทางการเรียนโดยรวมและรายด้าน 2 ด้าน คือ ความพร้อมด้านสติปัญญา และความพร้อมด้านอารมณ์และสังคม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนความพร้อมด้านร่างกายอยู่ในระดับมาก

วิสุทธิศักดิ์ หวานพร้อม (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยในระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 ของโรงเรียนบ้านพระม่วง สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง จำนวน 33 คน ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยประกอบด้วยผู้วิจัย คณะครู พ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ ผลการวิจัยพบว่า การนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปใช้ส่งผลให้เด็กกลุ่มเป้าหมายมีคะแนนเฉลี่ยของความคิดสร้างสรรค์และมีพฤติกรรมที่แสดงออกในด้านความคิดสร้างสรรค์หลังเข้าร่วมกระบวนการวิจัยเพิ่มขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมกระบวนการวิจัย และพบว่ากระบวนการวิจัยนี้สามารถระดมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาการวิจัยได้ทุกขั้นของกระบวนการวิจัย

เสาวณีย์ โคว์ตระกูล (2544 : 65-69) ได้ศึกษาการเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กชาวกะเหรี่ยง อายุ 0-5 ปีในหมู่บ้านพะมอล อําเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ผู้เลี้ยงดูเด็กให้ความสำคัญในการดูแลสุขภาพเด็ก และส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจและสังคม แต่การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สื่อ วัสดุอุปกรณ์และ กิจกรรมต่างๆที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ยังมีน้อย ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลี้ยงดูเด็ก ประกอบด้วย ความพร้อมของเด็ก ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมของชุมชน แกนนำชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จิรนนท์ ไช้แก้ว (2545 : 48-54) ได้ศึกษาการรับรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัวในชนบท เป็นการศึกษาเชิงบรรยายแบบภาคตัดขวาง ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเป่า อําเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ผู้เลี้ยงดูเด็กมีการรับรู้ที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับการเล่นเพื่อพัฒนาสติปัญญาเด็ก และในภาพรวมยังมีผู้เลี้ยงดูเด็กที่มีการรับรู้และมีพฤติกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กไม่เหมาะสม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ประกอบกับฐานะยากจนจึงไม่สามารถที่จะจัดหาหนังสือหรือของเล่นให้แก่เด็ก

ปานกมล พิธิฐอรธกุล (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปริก อําเภอสะเตา จังหวัดสงขลา พบว่า การใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน สามารถพัฒนาการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการศึกษาเพื่อจัดการมูลฝอยที่เหมาะสมสำหรับชุมชน ตั้งแต่การศึกษา วิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหา หาทางออกเพื่อแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ และประเมิน ผลเบื้องต้นก่อให้เกิดข้อเสนอโครงการแก้ไขปัญหามูลฝอยตามบริบทและศักยภาพของชุมชน นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการมูลฝอย ทั้งจากการปฏิบัติจริง จากประสบการณ์และการถ่ายทอด มีผลสืบเนื่องให้ผู้ร่วมวิจัยฝ่ายชุมชนมีการพัฒนาความรู้ ปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมด้านการจัดการมูลฝอยอย่างเหมาะสม

นงจรส ศุภกิจ (2549 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการใช้กระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยผู้เลี้ยงดูในชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้กระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยในชุมชน และศึกษาลักษณะของของเล่นพื้นบ้านและเครื่องใช้ในครัวเรือน ในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยตามวัย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 45 คน ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมนำมาทำให้เกิด

1. ขุมความรู้ในการเลี้ยงลูกให้มีพัฒนาการดีทั้ง 4 ด้าน จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชนเอง ทั้งนี้ถูกรับขวัญเด็กแรกเกิดที่รัฐบาลได้จัดให้แก่แม่นั้น สามารถสร้างกระแสให้เกิดความตระหนักในการกระตุ้นพัฒนาการเด็กได้ในระดับหนึ่ง จึงจำเป็นต้องสร้างความต่อเนื่องให้เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และในการศึกษานี้พบว่า ในวิถีชีวิตพื้นบ้าน การได้เรียนรู้ถึงการเลี้ยงดูบุตรหลานให้เป็นคนเก่งและดีจากแบบอย่างของกันและกัน และการมีวัสดุอุปกรณ์ที่สร้างขึ้นง่ายๆ จากครัวเรือนเป็นเครื่องมือกระตุ้นพัฒนาการเด็กเป็นสิ่งที่กลุ่มแม่และชุมชนพอใจ และปฏิบัติได้ง่ายด้วยตนเอง จึงน่าจะนำไปขยายผลได้เพื่อทำให้เป้าหมายของการกระตุ้นพัฒนาการเด็กปฐมวัยมีความครอบคลุมเด็กทุกคนและได้ผลดี

2. นวัตกรรมในเรื่องของเล่นจากวัสดุในบ้านเรือนที่ชุมชนสามารถคิดเอง ทำเอง และนำมาใช้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยได้โดยพ่อแม่ และครอบครัว

3. รูปแบบในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการรู้ด้วยกัน คิดด้วยกัน และทำด้วยกัน และกลุ่มเป้าหมายเองก็เกิดความรู้ ความเข้าใจในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กมากขึ้น เพราะได้รับการกระตุ้นความคิด เกิดจินตนาการ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น จากการเข้าร่วมกระบวนการกลุ่มและที่สำคัญที่สุดเกิดจิตสำนึก รู้สึกถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็น “คนของชุมชน” ที่คิดเอง ทำเองได้ และพึ่งตัวเองได้ ดังนั้นข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้ คือ หน่วยบริการสาธารณสุขสามารถนำกระบวนการจัดการความรู้ไปปรับประยุกต์ใช้ในการให้บริการส่งเสริมสุขภาพด้านอื่น ๆ ในลักษณะของ Participation Education ตามวัตถุประสงค์และสถานการณ์ที่เหมาะสมได้

รัตนา ภูไชยแสง (2550 : 91) ได้ศึกษาการส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคมเด็กปฐมวัยด้วยกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านโพธิ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต 3 พบว่า การจัดกิจกรรมการละเล่นพื้นบ้านซึ่งเป็นการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยได้เล่นร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่คณะ ทำให้เด็กรู้จักปรับตัวเข้ากับผู้อื่น เด็กเกิดการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว ทำให้เกิดการปรับพฤติกรรมตัวเอง จากเด็กที่มีอารมณ์แปรปรวนง่าย ยังไม่รู้จักรักษาอารมณ์ ที่เคยยึดตนเองเป็นศูนย์กลางตามธรรมชาติของวัยเปลี่ยนมาเป็นการรู้จักควบคุมอารมณ์ ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักการแบ่งปัน ช่วยเหลือ มีความ

อดทนมากขึ้น ทำให้เกิดคุณลักษณะตามวัย (คุณลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์) ซึ่งเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคมของเด็กปฐมวัยต่อไป

วิทยา นุชนานนท์เทพ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อป้องกันโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี : กรณีศึกษา ตำบลปูโยะ อำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนครราชสีมา พบว่า รูปแบบการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อป้องกันโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ที่ได้ผลประกอบด้วย การเข้ามามีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนที่ได้รับการยอมรับของชุมชนมาร่วมทีมวิจัย ร่วมกันศึกษาปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก หาแนวทางแก้ปัญหา การวางแผน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ การจัดเวทีประชาคม เทคนิค AIC แผนภูมิความคิด บัตรคำ โดยทีมวิจัยทำหน้าที่กระตุ้นให้ชุมชนรับรู้ และตระหนักถึงปัญหาโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี และชุมชนร่วมมือกันปฏิบัติตามแผนงาน โดยมีทีมดำเนินการในชุมชนเป็นแกนนำ รับผิดชอบแบ่งพื้นที่เป็นโซนตามโครงสร้างการบริหารงานของหมู่บ้าน ตลอดจนร่วมกันติดตามประเมินผล และสรุปบทเรียน และผลของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า ผู้ปกครองมีความรู้เรื่องโรคอุจจาระร่วงและทัศนคติในการรับรู้โอกาสเสี่ยงและความรุนแรงของการเจ็บป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วงในระดับสูง และมีการปฏิบัติเพื่อลดโอกาสเสี่ยงและป้องกันการเจ็บป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วงในระดับมาก และปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ องค์ประกอบของทีมวิจัยที่มีความหลากหลายทางความคิดและเป็นที่ยอมรับ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ กระบวนการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมและสามารถนำไปใช้ได้จริง การแบ่งพื้นที่การรับผิดชอบ และบทบาทของผู้วิจัยในการกระตุ้นและขับเคลื่อนกระบวนการทุกขั้นตอน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ แกนนำมีภาระหน้าที่มาก ความกังวลต่อสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ และภัยธรรมชาติจากอุทกภัยที่เกิดขึ้น

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

พิมพา ตามี (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความต้องการของผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียนประถมศึกษาของโรงเรียนอ้อมก้อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ปกครองมีความต้องการติดต่อกับโรงเรียนโดยให้ครูไปเยี่ยมบ้านและติดต่อกับครูโดยตรง เพื่อหารือกันเกี่ยวกับการเรียนของเด็กและต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ต้องการได้รับการบริการจากโรงเรียน เช่น พัฒนาชุมชน กิจกรรมสร้างความสามัคคี การศึกษาผู้ใหญ่ การฝึกอบรมเกี่ยวกับอาชีพ และบริการข่าวสารความรู้อื่น ๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบการให้ความรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองในการเลี้ยงดูเด็กวัย 0-3 ปี ในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการให้ความรู้ที่เคยได้รับ รูปแบบการให้ความรู้ที่ต้องการ และปัญหาพฤติกรรมการเลี้ยงดูเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี รูปแบบการให้ความรู้ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ บุคลากรด้านสุขภาพให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ชุมชน และเจ้าหน้าที่ชุมชนให้ความรู้แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง วิธีการสอนที่ใช้ในการสอนเจ้าหน้าที่ชุมชนคือ การบรรยาย การสาธิต และการฝึกปฏิบัติ ส่วนวิธีที่ใช้ในการสอนพ่อแม่ ผู้ปกครอง ได้แก่ การบรรยาย การสนทนา การสาธิต การสอนกลุ่มย่อย และการสอนรายบุคคลในการเยี่ยมบ้าน ผู้ศึกษาได้ทดลองใช้รูปแบบการให้ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในชุมชนแออัด 2 แห่ง คือ ชุมชนกองขยะหนองแขม และชุมชนเสื่อใหญ่ประชาอุทิศ กลุ่มตัวอย่างในแต่ละชุมชนประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ชุมชน และพ่อแม่ ผู้ปกครองเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี จำนวน 30 คน โดยทำการวัดความรู้และการปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กก่อนเริ่มสอนรายกลุ่ม และวัดซ้ำอีกครั้งหลังจากดำเนินการตามรูปแบบ ผลการทดลองใช้รูปแบบการให้ความรู้พบว่า ทั้ง 2 ชุมชนมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ในการเลี้ยงดูเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปีเพิ่มขึ้นจากเดิม แต่ความแตกต่างนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนชุมชนเสื่อใหญ่ประชาอุทิศมีคะแนนเฉลี่ยความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สำหรับการปฏิบัติในการเลี้ยงดูเด็กก่อนและหลังการทดลองไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้เนื่องจากพฤติกรรมการเลี้ยงดูบางอย่างยังไม่เกิดกับเด็กบางวัย และพฤติกรรมบางอย่างเกิดกับเด็กบางวัยไปก่อนแล้ว

วรารัตน์ นิยมไทย (2547 : 78) ได้ศึกษาผลของการให้ความรู้ผู้ปกครองผ่านระบบอินเทอร์เน็ตต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองให้ความรู้แก่ผู้ปกครองผ่านอินเทอร์เน็ต เด็กปฐมวัยของผู้ปกครองที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมีความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน 4 ด้าน ได้แก่ ปัญหาของตนเองที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ปัญหาของตนเองที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ปัญหาของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็กและปัญหาของผู้อื่นสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า การให้ความรู้ผู้ปกครองและกิจกรรมจากชุดให้ความรู้ผู้ปกครองผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ช่วยให้ผู้ปกครองได้รับความรู้และสามารถช่วยส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยในปกครองได้

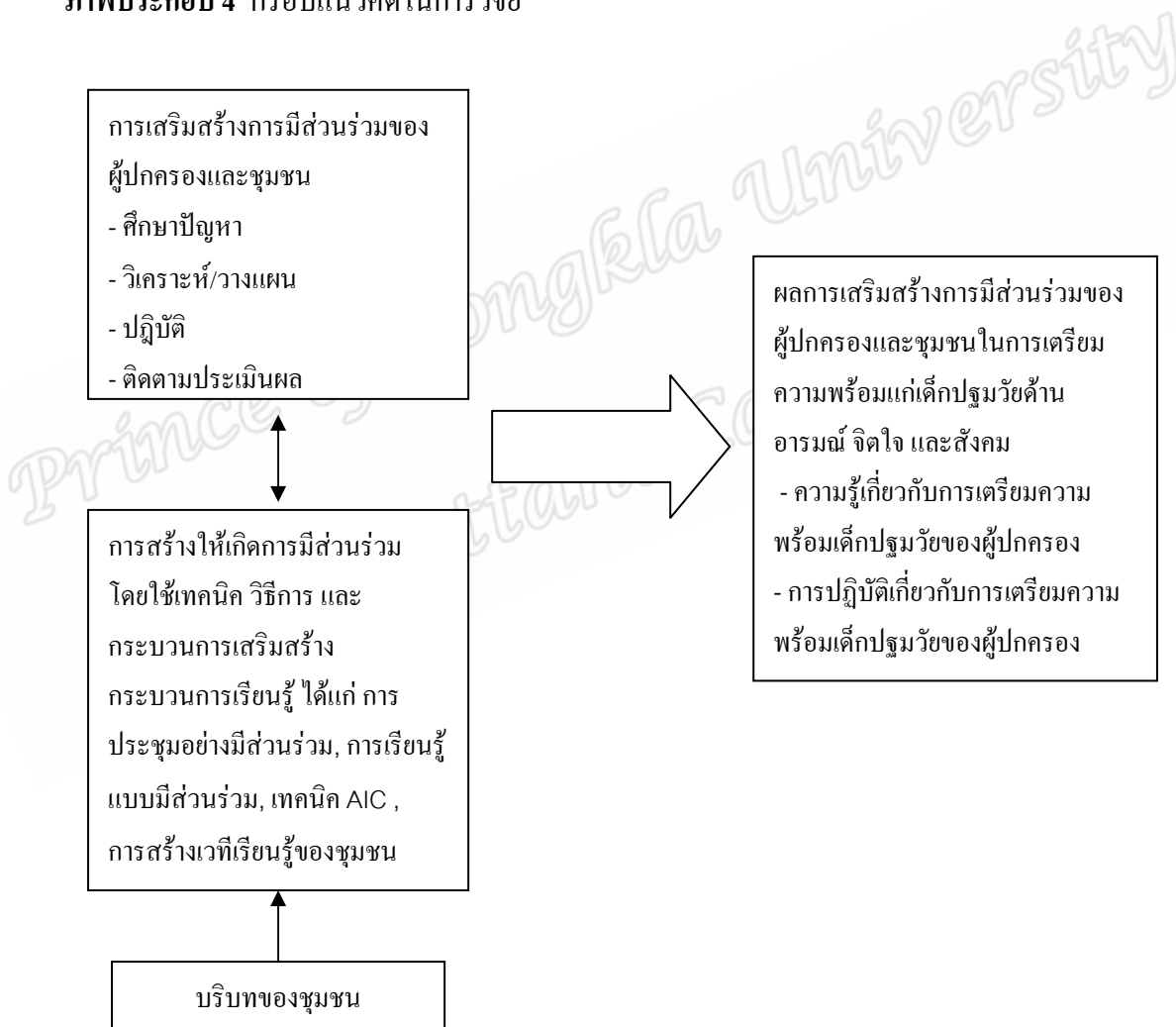
จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม จะสามารถประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และการดำเนินการ โดยใช้เทคนิคการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ด้วยเทคนิคต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและได้กระบวนการในการดำเนินงานที่เหมาะสมกับพื้นที่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม : กรณีศึกษาบ้านลำเป่า ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลาครั้งนี้ ได้ใช้การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

จากแนวความคิดดังกล่าวสามารถเขียนแผนภาพ ได้ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม
2. เพื่อศึกษาผลของกระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม

ความสำคัญและประโยชน์

1. ทราบถึงกระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม
2. ทราบผลของกระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม
3. ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม
4. ทราบถึงพฤติกรรมของผู้ปกครองและชุมชนในการมีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม
5. สามารถเป็นประโยชน์ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม : กรณีศึกษานบ้านลำเป่า ตำบลลำไพล อำเภเทพา จังหวัดสงขลา เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงกำหนดขอบเขตการวิจัยได้ดังนี้

1. พื้นที่ หมู่บ้านลำเป่า ตำบลลำไพล อำเภเทพา จังหวัดสงขลา
2. กลุ่มเป้าหมาย

2.1 กลุ่มแกนนำชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกเทศบาล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ครูผู้ดูแลเด็ก ตัวแทนจากชุมชน

2.2 ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย อายุระหว่าง 3-4 ปี ที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 30 คน โดยเจาะจงเฉพาะเด็กอายุ 3-4 ปี เนื่องจากเป็นวัยที่เริ่มมีการรับรู้และเรียนรู้เป็นพื้นฐานสำหรับช่วงวัยต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้ศึกษาได้ให้คำนิยามศัพท์ หรือให้คำจำกัดความในการศึกษาครั้งนี้ คือ

1. **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน** หมายถึง การที่ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจและสังคมตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดโครงการ โดยมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการค้นหาคำปัญหาและสาเหตุ วางแผนกำหนดนโยบาย แนวทางวิธีการ รับผิดชอบต่อชน และติดตามประเมินผลโครงการ

2. **ผู้ปกครอง** หมายถึง พ่อแม่หรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเด็กทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอายุ 3-4 ปี

3. **ชุมชน** หมายถึง ชุมชนบ้านลำเป่า ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

4. **การเตรียมความพร้อม** หมายถึง การจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสนับสนุนความพร้อมทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็กปฐมวัย

5. **การเตรียมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจของเด็กปฐมวัย** หมายถึง การจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความพร้อมด้านอารมณ์และจิตใจ โดยครอบคลุมด้านการรู้จักตนเอง การควบคุมอารมณ์และการแสดงออก สุขภาพจิต การรับรู้ความรู้สึกรู้ใจของผู้อื่น และการมีคุณธรรม จริยธรรม

6. **การเตรียมความพร้อมด้านสังคมของเด็กปฐมวัย** หมายถึง การจัดประสบการณ์และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความพร้อมด้านสังคม โดยครอบคลุม การรู้จักตนเองและช่วยตนเอง การติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การปรับตัวเข้ากับผู้อื่นการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การยอมรับกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

7. **เด็กปฐมวัย** หมายถึง เด็กอายุ 3-4 ปี ในชุมชนบ้านลำเป่า ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

8. กลุ่มแกนนำชุมชน หมายถึง ตัวแทนจากชุมชน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกเทศบาล อาสาสมัครสาธารณสุข ครูผู้ดูแลเด็ก กลุ่มแม่บ้าน และตัวแทนชาวบ้านที่เป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้าน และเต็มใจที่จะเข้าร่วมในโครงการวิจัย

Prince of Songkla University
Pattani Campus